

SWIETLICA ZOLNIERSKA

Kwat. Gł. Dłwa J.W.S.W.

Nr 1025

W

ZESZYT Nr XII

A l. B r ü c k n e r

W
SWIETLICA ŻOŁNIERSKA
Kwat. Gł. Dłwa J.W.S.W.

S Ł O W N I K
W Y R A Z Ó W E T Y M O L O G I C Z N Y C H
J Ę Z Y K A P O L S K I E G O

P r z e d r u k
staraniem Sekcji Wydawniczej A.P.W.
Drużyna Nr 1. - L.dz. 1012/44.
Jerozolima, marzec 1944.

D r u g i p r z e d r u k
staraniem Sekcji Wydawniczej J.W.S.W.
L.dz. 2918/45

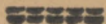
Jerozolima, maj 1946.

BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
w Toruniu

1323367

W

W, w wygłosie i w środku zawsze pierwotne; nagłosowe jest: bądź pierwotne (już od czasów aryjskich); bądź przedsuwką prasłowiańską, jak przed y: wydra, wyk (z +ydra, +yk), lub przed twardą półgłoską (p. wesz, wez-); bądź przedsuwką polską, mianowicie przed ą, ę, co się w naszym nagłosie nie pojawiają, chociaż w cerk. nagłosowe ą- stałe zachowano. Przedsuwka tego w- u nas późna, w całej Słowiańszczyźnie jeszcze w 11. wieku jej nie było, czego dowodzą inne języki, ruski, czeski, serbski, gdzie ą- nagłosowe (a więc nie wą-) w u- przeszło; stąd pochodzi ta znaczna różnica między naszymi słowami na wą-, wę-, a ruskimi i i. na samo u-: wąsy, wężki, wędka, ruskie i i. usy, uzki, ud(ocz)ka. Czy w kilku słowach nie g- w podobnym nagłosie się zjawia, po-

zostaje wątpliwem, bo gąsienica, gażew (p) niekoniecznie tak (t.j. od przysuwki gardłowej) tłumaczmy. U Słowianów i Bułgarów ten sam przydech co u nas, bo oni ą- w u- nie odmieniali, zostali dłużej przy ą-, więc przydech i u nich się zjawiał: słowień. wos, bułg. wūs, 'wąs' (ale i czes. wous, fous).

W, WE, we złożeniach rzeczownikowych WĄ-; w przydech; przyimek brzmiał +ūn, z czego (w)ū, ruskie wo; n końcowe ocalało przed i-ć, wnić (wnidź, dziś wniędź), we: w nim, weń, t.j. wen i j- zaimka; jest to grec. en, lit. i(n), prus. en, łac. i niem. in; znaczy: dokąd i gdzie (w przestrzeni i czasie). Złożenia z wą- liczne: wądół, wągrodą (czyli 'nawsie, miejsce między grodami, t.j. ogrodzeniami, spół

ne pastwisko'), watek, wator, wawóz; w nazwach miejscowych: Wąbrzeźno; Wawelnica (częste), od wawał, wawel (to samo co wawóz; pisownię Wawel, zamiast Wanwel, narzuciły nam kroniki); Wąsosze, Wąkole, Wąchabno (rus. uchab, o 'nie-równej drodze, wertepach'); Wąpierz (wapiory, p. 'poszewka, gdzie pióra wtykają'), Wąpiersk. Pierwotne -en ocalało tylko po rzeczownikach, -ętra (z tego w dawnym języku -ętrznica , 'kiełbasa') = grec. entera , 'wnętrzości'; zamiast tego "jasnego" brzmienia, spólnego wszystkim innym językom aryjskim, u nas "ciemne" -on , w rzeczowniku -uca , 'co się wzuwa', por. lit. -au-ti , 'wzuwać'; tu -on- przed samogłoską ocalało, przed spółgłoskami przeszło w -ą- , u nas w -w- . Wspomnienia godne i to, że od 16. wieku przyimek w zastępujemy innym: do; w biblji "w miasto", gdy my dziś (i Czesi) "chodzimy do miasta"; ale Ruś dawny zwrot zatrzymała: "idu w gorod".

WA, 'my obaj', ludowe; pień ten

sam co w lit. wedu, 'my obaj'; goe. wit ('my obaj'; por. goe. weis, niem. wir, ind. waja, 'my'); naju, nama, są dalsze przypadki liczby podwójnej, częste w biblji: "od naju", "między nama", "smiżuj się nad nama". W cerk. pierwszy przypadek pierwszej osoby liczby podw. wē, por. lit., goe.; my a wstawili, jako zwykłą liczbę podwójnej cechę; w cerk. wa jest pierwszy przyp. drugiej osoby, do której dalsze przypadki: waju i wama, częste w biblji: "nad wama", "s wama". W innych aryjskich językach występuje ten pień tylko w liczbie mnogiej (p. wy); natomiast znają i one nō- pierwszej osoby liczby podwójnej, grec. nō , ind. nau, 'my oba', nas, enklityczne.

WAB, wabia; wabić, wabik; powab, powabny; praszowski; u wszystkich Słowian taż postać i znaczenie; ponieważ używa się głównie o wabieniu ptactwa głōsem , zaczę je z goe. wōpjan, 'wołać', angłōsas. wōpian , 'biadać'.
+/ przywabić;

WACEK, 'torebka, mieszek', w 16. i w 17. wieku, później ginie; waceń r. 1472, przenosnie, zgrubiałe, niby kieszeń itp.; ; czes. wak i waczek, waczkarz, 'kaletnik'; z niem. dawnego watsak.

WACHA, częściej wachta, wachto- wać (oba te słowa już w 16. wieku ogólne), wachmistrz; z niem. Wachen, Wacht, wachen, co we związku z wecken, 'budzić' i wacker, 'dzielny'. W 17. wieku furwachty, 'pikiety'.

WACHLA, wachel; dawniej 'wachlarz' niem. Fächer, 'oganka', i 'pochodnia' niem. Fackel, z w zamiast f; dziś tylko wachlarz (co do l, por. śpichlerz i i.); już od 16. wieku; r. 1532 fachlarz.

Wacław, imię niepolskie; czes. Wáclaw; ale w 10. wieku jeszcze łac. Venceslaus, polskie Więclaw z +Więc-sław, to samo więc co Bolesław lub Uniesław. Czesi mają i Wacemir. P. większy.

WADA, 'błąd', wadliwy; zawada, zawadzać; Zawadzki; wadzi mi, 'przeszkadza'; wadzić się, 'kłó-

cić się', od 14. wieku, zwada, zwadzać, powadzić, o 'kłótni'; nawadzać, 'oskarżać' (w 15. wieku); waśń, 'kłótnia', zwaśnieni. Praslów; cerk. waditi, 'oskarżać', wada, 'oszczerstwo', swadnik, 'oszczerca', swada, 'zwada', swaditi, 'zwadzić'; tak samo u wszystkich innych Słowian, ale wada o 'błędzie' tylko na Zachodzie mówią: Czesi, my (od nas Rus), żużyczanie; Czesi różnią wada, 'brak', i wada, 'spór'. Brak w lit.; ind. wadati, 'mówi, mieni, zdradza', apa-wadati, 'ganić', wāda-, 'spór'; grec. audē, 'głos', audaō, 'mówię, wołam'. Czy nie spłynęły tu dwa pnie odrębne? P. uwadzić.

WAGA; od nas na całą Rus przeszło; z niem. Wage, wāgen, i wiegen, rozrosło się u nas wprost nieprawdopodobnie. Pierwotne znaczenie 'wagi': ważyć, zważony, niedoważa, wagiomiar, ważnik (w żupach), odważać (np. pieprz); dalej: ważyć na co. We złożeniach: odwaga, odważyć się, odważny, niem. wagen; ale

inne złożenia nasze zupełnie sa-
moistne: uwaga, uważać, uważny (por.
niem. erwägen); powaga, poważać, po-
ważny; zniewaga, znievažić; prze-
waga, przeważny, wraca do pierwot-
nego znaczenia, jak podvažić, wy-
važić (np. drzwi), naważyć na coś;
rozwaga, rozvažać, znowu niem.
erwägem przypomina. Dalej: ważki,
a wedle łac.: ważka, 'libellula',
o owadzie ('pannie'). Nakoniec
złożenia, np. równowaga (=niem.
Gleichgewicht), niezrównoważony,
gdzie waga zupełnie niem. Gewicht
odpowiada, jak ważki niem. gewich-
tig. Już w psalterzu: "w wagach"
(puław. mylnie: "w wargach"). Wprost
z czeskiego: wahać się, wahać, waha-
liwy ('odmienny', w 17. wie-
ku), obok którego u ludu i wago-
wać się, 'wahać'. Od tego wagować
zupełnie odmienne wagować z łac.
vagari, 'włóczyć się', skąd wagus
i wagar, 'włóczęga', dalej waga-
bunda (łac. vagabundus, 'włóczęga'
się, powsinoga'), a z tego lwów-
skie makabunda.

WAHAĆ SIĘ, p. waga.

WAJDA, 'comes provincialis',

'Landgraf', w 16. wieku (w Kra-
kowie); dziś u ludu 'naczelnik
cyganów'; z węg. wajda, a to z
wojewoda (Węgrzy stale skracają
tak nasze słowa: gazda z gospo-
da, tasz z towarzysz, uca z uli-
ca).

WAJDELOTA, zmyślane słowo,
Litwie zupełnie obce; z niem.
waideln, Waidler, o 'guślarzach-
wróżbitach pruskich' w 16. i 17.
wieku, a to z prus. waidlemai,
'wróżymy, guślimy', od tegoż
pnia waid = wid-, od którego
serb. widati, 'leczyć', widar, 'chi-
rurg'. Nie było nigdy żadnych
"litewskich bardów, wajdelotów";
tak i krywe-krywejto i znicz
zmyślane +/a mylnie, Litwie cał-
kiem obce. +/ zupełnie

WAJNSZTAN, wajsztan, w 16. wie-
ku, 'kamień winny', z niem.
Weinstein, 'cremor tartari'
('fex vini'); jest i wajsztyn,
wajstyn.

WAKOWAĆ, o urzędzie 'niezajętym'
wakans, wakancja, wakacje, 'ferje',
wakacyjny, już od 16. wieku ogólne;

z łac. vacari, 'być próżnym', vacans, vacatio, co pokrewne z va-nus, próżny' (nadęty'); ang. want, 'brak'

WALET, w kartach, z franc. nazwy 'chłopca', valet (od vaslet, łac. vasallus). Podobnie z francuskiego i waliza.

WALETA, 'rozłąka, pożegnanie'; valor, 'znaczenie', waluta; invalida; wszystko z łac. vale, valor, validus (invalidus), od valēre, 'mieć siłę, znaczyć'; vale, 'bądź zdrow', mawiano przy rozłączaniu się, stąd waleta 'pożegnanie'.

WAŁ morski, 'fala'; walić; rozwalić, rozwaliny; powalić, wywalić, zawalić; walnąć; Waligóra; nawała; przewał (w psalterzu: "wełny albo przewały", 'deszcze nawalne, nawalnica'; w biblji przewał, "deszcz" u Leopolicy); walka, walczyć, waleczny, waleczność (tak samo czeskie); wałek, wałkować; wałkoń, 'powsinoga', wałkonić się, 'wałęsać się': "malusieniczki pta-

szek leda gdzie wałkunia się", r. 1584; wałowity, ciężki'; obok wałęsać się są i odmianki: wałęgać się; wałkowaty; waletka i walka od walania ('kulania, taczania') jaj wielkocnych: "walne jaje"; walać się, powalany i zawalany; walny, pierwotnie znaczy tyle co 'silny': "walny deszcz"; "walny sejm"; powała, 'pułap'; powałka, 'bułka', częste w 16. wieku; wały, 'baty' (chyba do walić); walcąć się, u Orzechowskiego, 'poniewierać się', tu również należy (to nie niemieckie wälzen). Prasłowo; cerk. wał, 'fala', wāliti, 'toczyć', i tak samo u innych Słowian. Lit. wēlti, 'folać (sukno)', welēti, 'prać', wolē, 'kijanka', wolioti, 'toczyć'; ind. walaṭi, 'toczy się, obraca'; grec. elyo, 'krzywie'; łac. volvo 'obracam'; niem. wühlen, 'szperać', dawne wellan, 'toczyć', nord. valr, 'okrągły'. P. wełna, 'fala', obli. Tu należy i wymieniony powyżej (pod w, we) Wawel, zamiast Wawel, 'wawóz' +/ i waljati,

albo 'wadół', Wawelnica, czes. ú-wal, 'dolina', serb. uwala, 'dolina';

WAŁ, 'okop', szaniec', z niem. Wall i Welle, walec i wałek; niezawsze od poprzedniego da się odłączyć, np. u tkacza, przy studni i we młynie; "wałem ugniatają drogę"; walec, walcować, 'prasować, gładzić', walcowy, walcowaty. Choć ciąż mówimy "walić sukno" (szczególniej na Rusi), mimo to słowa wałkarz i wałkarczyk odniesiemy do niemieckiego walken, Walkmühle (p. folusz); wałc, walec, taniec, walcować, z niem. Wälzer.

WAŁACH, wałaszyć, 'trzebić'; od pastuchów "wałaskich", t. j. wołoskich, co konie i bydło trzebili; co do pochodzenia nazwy Wołoch, p. Włoch; a w wałach, wałaszyć, dowodzi że przejęliśmy słowo, jak tyle innych średniowiecznych nazw koni (hynszt i i.), z niem. Wallach, a to cgyba wprost z ruskiej "pełnogłosej" postaci Wołoch, nie z południowosłow. cerk. wlach (serb. wlasze; ale serb. wlaszići, "baby",

'plejaady na niebie', nic z tem nie mają spólnego, należą do włosów). Tak samo u Czechów, walach, nawet walaszka, 'siekierra'; i na małej Rusi wałach,

WAŁCZYĆ, wymawiać w zamiast ą (guowa zamiast głowa); w całej Polsce ludowej zjawisko od 15. wieku ogólne, cecha gwary "chłopskiej".

WANATKI, pewien rodzaj 'jabłek', por. miejscowość Wanty i Wenaty; ludowa to postać nazwy Wenecja, u nas od 13. wieku niezrządkiej; Wenecję (co do pochodzenia p. większy) zowią Czesi Benátky, Słowianie Benetki, Serbowie Mletci, dawniej Mneei z +Bnetci; wszędzie liczba moga wedle łac. Venetiae, oprócz nas, ale u nas zresztą łacińska panuje postać (por. przedmieście poznańskie Wenetowo).

WAN CZOS, wańczos, 'drzewo obrobione, klepki', od 16. wieku ogólne; z niem. Wagenschoss,

Por. wantuch.

WANDA, imię zmyślone przez mistrza Wincentego około r. 1200 z łac. mniemanej nazwy rzeki, Vandalus, którą Wincenty dowolnie na Wisłę przełożył; takim sposobem (t.j.) nieporozumieniem) z nazwy szczepu niemieckiego Wandalów (od wandeln, 'krażyć', ?), urosła mniemana nazwa bohaterki podaniewej, którą nadomiar późniejsi w Wiśle utopili. Nigdy się żadna Polka-Słowianka podobnie nie nazywała (według, według piękności, późniejsi to tłumaczyli), i dopiero od 18. wieku po romansie niemieckim o Wandzie, zjawia się to imię u nas, a kalendarz emigracyjny (po 1831 r.) nawet dzień jej naznaczył (24 czerwca) i nową dowolnością pole nowym bajdom (o Wandzie-Meluzynie, lit. wanduo, 'woda') otworzył.

WANKOWAĆ, 'wałesać się'; czy z czes. wenkowati, 'bawić na wsi', od wenko w, 'wieś', od wen, 'precz', ?

WANNA, wanienska (wedle wzoru: panna, panienska), od 15. wieku (r. 1500: "czber albo wanna");

z niem. Wanne, pierwotnie 'opałka', później wszelkie 'naczynie'.

WANTUCH, wańtuch, 'grube płótno', z niem. Wagentuch (wan- z Wagen, por. wanczos, jak -nal z Nagel); wantuchem obzywają i 'brzuch', i 'obżartego', wantra (toż) pomieszane z watra, p.(?).

WAPANROK, w 15. i 16. wieku, z niem. Waffenrock, 'suknia do zbroi'.

WAPNO, wapienny, wapnisty; prasiłowiańskie, od wap, 'farba'; cerk. powapiti, 'obielić'; prus. woapis, 'farba', łotew. wapēt, 'nakładać farbę' (ale cerk. wapsati, 'ružować', z grec. baptō, ebapsa, 'nakładam farbę'). Jak bagno (p.) od koloru nazwane, podobnie i od wapu, koloru, nazwa 'łachy, moczaru', cerk. wapa, słowien. wapa, 'błoto'; zresztą po nazwach miejscowych, por. Waplewo. Ind. wāpī-, 'staw', przypadkowo tylko podobne.

WAR, warzyć, warzywo, nawara, p. wrzeć.

WARA!, 'baczność!', już w 16. wie-
ku ogólne, warować, warować się,
'strzec się', obwarowywać, 'pil-
nować', itd.; "pies waruje"; warow-
ny (warownia); warowity; warunek
(ubezpieczenie'), warunkowy, zawar-
wać i zawarunkować; warta, wartować
wartecz. Obok warować istnieje w
15. i 16. wieku wiarować; podobnie
jak markować, z niem. merken, wedle
miarki polskiej w miarkować prze-
szło, otrzymało i niem. warować we-
dle polskiej wiary swoje i, którego
inni Słowianie nie znają. Słowo
przejęli od Niemców wszyscy Słowia-
nie i Romani (gwardja i garda, gwa-
rancja, franc. gare, garer i garder,
'chowac', nasza garderoba, i mnóstwo
innych słów po całej Europie); go c.
wars, 'ostrożny', niem. wahrnehmen
(dawne wara neman), bewahren, Wah-
rung, warten, Wärter. Ludowe warować
'trwać': "nie długo warowało", z
niem. wahren, 'trwać'. Cerk. warowati
(sę), 'strzec', obarowati, 'ochronić',
i tak na całym Bałkanie (u Słowien-
ców również obfite); na całym Za-
chodzie; tylko na Rusi właściwej
brak go (małorus. od nas pożyczone);
na Południu warati i o 'oszustwie'
(od złożen jak przewariti, przewara).

W biblji obok siebie warować
i wiarować: "grzecha się wia-
rować", wiaruj się, i waruj się
(czes. wari, warite); w psalterzu
niema tego słowa. Por. dalej
warunkowy, warowny, 'rzetelny';
niewarunkowy, niewarowny (to-
war, moneta), 'niepewny'. Do
warta: wartownik itd. Od waro-
wać, 'pilnować': waruga (por. że-
gluga), termin flisowski (jak
garuga i i.).

WARCABY, warcabnica; z czes.
wrhcáb, a to z niem. wurfzabel;
zabel, dawne zabal, 'deska do
gry', z łac. tabula, 'deska'.

WARCH, 'gniew': "rurałowi
już było warch na chłopięta",
t. j. 'chłop gniewał się'; war-
choł, 'kłótnia, swar', i 'kłót-
nik' (przyrostek jak w móżół),
'niesforny' (o bydło); warcho-
tny i warchotliwy, 'niespokoj-
ny'; warcholić się, 'kłócić',
również wyłącznie polskie;
pień wurch-, worch-, por.
zawroch w 16. wieku, 'rozruch':
"dla jakich zawruchów w są-
siedztwie", Sejm r. 1563 (str.

(str. 338) nieraz u Bazylika 1570 r.; rus. zaworocha, zaworosznja, 'niepokój', białorus. poworochać, 'rozruszać', woroch, 'trzask'; słowien. wrszeti, 'huczeć, szumieć'. U innych Słowian pień werch-, w worch-, używa się o 'młóceniu', cerk. wrchą, 'młócić', wrach, 'młocka'; rus. woroch, 'kupa'; serb. wrsziti żito, wrszljati, 'deptać'.

WARCHEŁ, WARCHLAK, 'młody dzik'; prasłow. (nie pożyczka z niem. dawnego warch, 'młoda świnia, barch'); lit. werszis, 'cielę', 'wół', prus. werstian, 'cielę'. Łac. verres, 'wieprz'; indyj. wrszan-, 'stadnik', wrszni-, 'męski', awest. warszni-, 'baran', warszna-, 'męski'; wywodzone od 'płodności'.

WARDA, wardawy, 'mańkut, co lewej ręki używa'.

WARDEGA, w psakterzach tłumaczy 'bydlę': "wardegi nie umniejszył", zamiast "skotu"; ale wardega znaczyło 'dobytek' wogóle, wardeżeń

'chłop-czynszownik'; w 16. wieku spadło to słowo do gwarowych, z Mazurów się niem. narząsano. Z niem. Wertung, 'dobytek'.

WARĘŻYN, od +waręga, grec. warangos, z nord. warang, gdy rus. warjag od nord. waring; założyciele to szwedzcy państwa kijowskiego; od wāra, 'wierność', jaką sobie ślubowali, więc 'sojusznicy'; inni zwali się Kołbjagami, od 'pałki', i również, jak lanckmechci późniejsi Rusi i Grekom służyli.

WARGA, wargowy, warg(ow)aty, wargula, wargacz; wyłącznie polskie, dawne; prus. warzus, 'wargi', pogodzić z tem nie zdołam, chyba z odmianą gardłowej(?)

WARGIELT, 'grzywna za zabicie', od 14. do 17. wieku, z prawa niemieckiego, Wehrgeld, t. j. 'opłata za męża', przezwana "zagłówną zapłatą"; niem. wehr

to samo słowo co lit. wyras, łac. vir, 'mąż'.

WARJOWAĆ, zwarzować, warjat, "dom warjatów", warjacja i warjacja; wyłącznie polska odmiana łac. variare, 'odmieniać', variatio, 'odmianka', od varius, 'rozmaity' (stąd i warjant w muzyce), niepewnego pochodzenia.

WARK, warczeć (obok wyrzeć, o psie; odmiana ar i yr, er, przed k, g, t, niemal stała), warkać, warknąć, warkotać przeciw komu, odwarkać, 'szemrać'; czasem miesza się wark i warch (p.): "mieć wark (lub warch) na kogo", chociaż to dwa różne słowa. Praszowo; cerk. wrzati, wrkati, wrkotati, serb. wrka (o psie); czes. wrzeti, wrkati; rus. workun, workotać, szczególnie o 'gruchaniu' i o 'szemraniu'; lit. urkia, 'warczy' (o psie), werkti, 'płakać' (Werki biskupie pod Wilnem). Oboczne swerk-, p. swiercz.

WARKOŹ, 'loki, kosa'; tak samo i to samo u innych Słowian; Serbom wrkocz 'sztucera, strojnia' oznacza, Czesi i 'wiązkę cebuli' zowią wrkocz. W cerk. rękopisie z 11. wieku czytamy brezič (Bereniki), 'warkocz' (o gwiazdozbiornie); czy to pomyłone zamiast wrzich?; ależ barch i warch mieniają się również, więc i brezič może obstać, może i ze względu na brk, nazwę słowiańską (?) dla 'wąsów' (serb. brk; ale u innych Słowian nazwa to 'ostrych piór'). Wspólne tych pni znaczenie: 'wikłać, motać' (serb. brkati, brknući, 'szemrać'). W warkocz przyrostek -ocz, por. rus. swietocz, 'światło'.

WARP(A), 'samodział', warpowy; warpać, 'łatać'; praszowo; lit. werpti, 'przać', warpstė, 'walec, wrzecionó' (prus. arwarps, 'pawoza', ?); niem. werfen, Wurf, dziś 'rzucić', rzut, pierwotnie od przedzenia, nord. warp, 'watek'.

Inni Słowianie posiadają, zamiast naszego wórp- niemal tylko rzeczownik +worp-, o 'plonie, zdobycy' (starorus. werpu, 'zbieram', słowien. zwrpati, 'porwać'), starorus. worop, "pustiti na worop", 'grabić', naworopit, 'napasć', naworop i nawrap, 'grabierz'; albo też, jak u Czechów i Słowienców, o 'zmarszczkach', wrapa (żuż. ropa, z +wropa), wrapati, 'marszczyć'. Nazwy 'żupu' i 'sukna' (franc. robe, z niem. Raub, itd.) zbiegają się stale.

WATSRTWA, zamiast i obok warsta (jak w czeskim); czasem z mylnem sz, warsztwa i warszta, warztwa; rus. wiersta, niby 'kilometr' (wiorsta); u nas tylko o 'pokładach' (papieru, cegieł, wapna); od wiercieć (p.). Praskowo; cerk. wrsta, 'rząd(ek)', 'wiek' (rus. swierstnik, 'spółczesnik'); lit. wirstas, 'zwrocony'; łac. versus od vertere, 'zwracać', jako rzeczownik: 'rząd(ek)' (stąd nasz wiersz); ind. wrtta- i wrtti-, 'sposób życia'.

WARSZAWA, z dawniejszego Warsze-wa (15. i 16. wiek), ludowe Warsię-

ga; przezwana od Warsza, czes. Wrsz (Wrszowce).

WARSZTAT, od 15. wieku, pisane w 16. wieku i warstat; warsztacik; z niem. Werkstatt, 'pracownia'. Werk, 'praca' (nasze werk u zegara), wirken, 'działać' (grec. ergon, 'dzieło'); -sztat, -stat, od niem. Stätte, 'miejsce' (por. mikstat, celstat).

WART, 'prąd', rzeka Warta (Vurta w 10. wieku); wartki, wartkość; wartać i wartować, 'przerzucać', "wartać wrzeczono m"; "mało się warta", 'obraca się, znajduje'; "ledwie ta trocha miedzi się już warta", 'krąży'; wartałka, 'bąk, cyga' (zabawka dzieci), i wartaczka (na wrzeczonie, aby lepiej wartało); wartny, 'wykretny'; wartalec, wartogłów, wartogłowiec, wartozęb (ale "wartoman" nie istnieje; imię to osobowe podróżnika hiszpańskiego z 16. wieku); jest i wartas. P. wiecieć. Por. wertować.

WART, warty, wartość, i war-

tościowy, ludowe wartować ("to nie wartuje", albo "nie warta", zamiast "nie warto"); z niem. wert; pożyczka to wyłącznie polska (od nas na Ruś przeszła), nawet Czesi jej nie znają. Niemieckie Wert toż co Würde, 'godność'.

WARZOCHA, z warzecha (jak macecha z macecha); już w 15. wieku przybiera nosówkę: "mięsna warzechew", r. 1500; czeskie warzecha; p. wrzeć.

WASAG, "wasężny wóz", od 16. wieku ogólne; z niem. Fassung, por. czes. fasunek (to samo); w 17. i 18. wieku wasęgować się, 'frasować się'; r. 1661: "tożes rozwasęgowany" ('wyszedł z "fassungu"'), wasęguje się, r. 1698.

WASILKI, 'wanczos, klepki', w Statucie litewskim; ale wasilki u Klonowica: 'bławatki', ruska ich nazwa (bo Klonowic rusyzmów chętnie używał) wasilok, od Wasila, t. j. 'Bazyła'.

WASN, zwasnić, wasniwy, "wasniwa szkapa"; prasłowiańskie; od

wadzić, p. wada (przyrostek -śń); cerk. wasn, 'zwada'; u Czechów z sz: waszeň, 'pasja'.

WASZ, od wy (p.), jak nasz od ny; prasłowiańskie; u wszystkich Słowian. Wedle naski: waski; "po waszemu", w 16. wieku. W e złożeniu, a raczej ściąganiu, skróceniu tytułu Wasza Miłość (niem. Euer Liebden, podobnie hiszp.): Waszmość, Waszeć ("z waszecia"), Wasć, Aść, Aśćka; z dodaniem pan: Waspan, Wacan, Acan; z dodaniem dobrodziej: Wasindziej, wasińcka, Asindzka; w 17. wieku Wasni(e)ć: "pospołu z wasniecą"; "nie pójdę za wasznic, bo wasznic nie masz nic"; czasownik wasnieczać; waszmość nabiera i innych znaczeń: "mnie on o to nie waszmościa" ('nie kłania się, nie prosi'); "co mi żonę waszmościa", Potocki; "kiedy się waszmościami pachołek z woźnicą". Tak samo czes. wasznost' z wasze milost'; waszinec (jak naszyniec).

WATA, watować, watówka, z niem. Watte; słowo europejskie; franc.

ouate, ang. wad, z holandz. nazwy
'przedzy cieniutkiej'.

WATAHA, watażka, w 17. wieku,
'hufiec' i 'wódz hufca'; z rus.
wataha, tegoż znaczenia, z tatar.
wataha, 'kupa ludzi; spółka ryba-
cka'. Z podobnego tatarskiego
słowa i wataman, ataman, p. (u Ko-
zaków wyłącznie), co z hetmanem
nie ma spólnego; "wójtowie, wa-
tamani albo tywonowie ('ciwuni')";
na Rusi od 12. wieku o 'przełożonym
nad rybakami, chłopstwem, załogą';
znaczy wręcz i 'sternika'.

WATRA, 'ogień', watrzysko, 'og-
nisko'; na Podhalu, od pastuchów
wołoskich; od nich (?) jest i u
Serbów i Czechów, szczególnie u
Słowaków i Rusi karpackiej; rumuń-
skie to, albańskie, cygańskie; wy-
wodzą je od awest. ātar-, 'ogień',
ind. ātharī-; razi stałe w-.

WATRAC, u Korczewskiego 1553 r.,
błąd druku, zamiast szwatrać; p.
szwargotać.

WAWRZYN, 'laur', więc i Waw-
rzeniec = Laurentius (później
Wawrzyniec), skrócone Wawra;
powstało z łac. laurus, u Cze-
chów (lawr, lawrzin), przez upo-
dobnienie i do następnego w:
wawrzin; od nich do nas.

WAZA, wazka; wazon, wazonik;
z niem. Vase (z języków romańskich:
łac. vas, vasum, włos. vasina, vaso
da fiori; nasz wazon nam właści-
we urobienie, nowe); Czechom zu-
pełnie obce.

WĄ-; złożenia z wę- p. w, we.

WĄCHAĆ, wachawy; węc, węszyć;
istnieje tylko, poza polskiem i
załabskiem wachat, w cerk.
wachati (stąd rus. blagouchanije,
o 'dobrej woni') i słowien. wōch,
wōchati, wōchlja; nie ma nic
spólnego z słowem woń (bo w woń,
p. w jest pniowe, a w wachać
przydechowe), ani z niuch. Pra-
słowo; znaczy właściwie 'dychać',
i wywodzi się od pnia an-, o

'dychaniu': ind. aniti, 'dycha', grec. anemos, 'wiatr', łac. anima, 'dusza' (t.j. 'dech'), an-helo, 'ciężko oddycham', animus, 'duch' (stąd nasz animusz, z końcówką zachowaną), goc. us-anan, 'wytchnąć'.

WAKLICA, zamiast wåtlica, p. wåtły.

WAKRONIĆ, przywåkronić się, 'przybłakać się'; p. Wiar.

WAP, wapie, 'żółądek': "zwija mi się na wapiu", o 'gryzieniu żółądkowem'; z niem. Wanne, Wampen; r. 1500 wåtpie (t. wsunięte).

WAPIORY, 'piematy': "z wapiorów brudnych łeb podniesie", "pod wapiory się zagrzebie", r. 1610; imię Wapierski; właściwie 'poszewki z pierzem' (wą- i pióro).

WAS, wasaty, wasisty; wasal, wasacz; prąsłowiańskie; cerk. was, rus. us, słowien. wos, czes. wous i fous. Brak odpowiedników (prus

wanso pożyczka od nas); przytaczają słowa celtyckie (iryjs. fes, 'wos' i find, 'włos'), i grec. ionthos, 'puch na twarzy'. Od wansa nazwana i wasionka, wasienica, zastępywana i gąsienicą (p.), słowien. wosenca i gosenca, bułg. wusienica i gusienica, załab. wasienica, u Czechów i Łużyczan wyłącznie z h, g: housienice, housenka, gusenca; rus. gusienica; wasienica (i wasionka), r. 1500, w 16. wieku jedyne; wasionka zamiast wasianka, jak nieraz mieszają się o i a przed n, m; pień wasen- oznaczał: 'wasaty'.

WASAD; pomylone: wasacz; 'scya-tyka, ból w krzyżach', r. 1472; w Postopku czartowskim r. 1570: "wasad... czart, co ludziem dobytek morzy"; ludowe wasacz, wasac, 'choroba krów i koni'; "jakby go wasacz łomał w krzyżach", Potocki, "krzyże tylko z ukłonów w wasocz"; jak zawsze, upersonifikowano chorobę, jak gościec, niezbyt itp.; dosłownie znaczy: 'to co się wsadza' (wą-sad; sad, p.

siedzieć); czes. úsad, 'ból w krzy-
żach', bułg. usadi, 'choroba bydła'.

WATEK, p. tkać.

WATŁY, r. 1500: "watły, mgły",
watlić, watleć, watłość; watlica,
'stara baba'; waklica (kl z tl,
jak nieraz), 'stary garnek'; pra-
szowiańskie; cerk. atł, 'dziurawy',
atli(z)na, czes. utly, 'watły, de-
likatny'; rus. utkyj; przedrostek
wąt- (p.w, we) do tleć (p.tło).

WATON, 'sieć na ptaki wodne i ry-
by', w 16. wieku ogólne; imię osobo-
we u Szymonowica; z wąt- (p.w, we) i
tonić (p.), bo co złowiono, idzie
na dno, jak z opisu sądzić wolno;
ale por. więcierz.

WATOR, 'fuga'; praszowiańskie;
z wąt- i tor (p. trzeć); dosłownie:
'to, co wtarte'; serb. utor, utori-
ti, 'fugować', czes. utor; u Łuży-
czan rodzaju żeńskiego: wutora.
Dla rymu: "comes de Watory, gdzie
jeden kmieć, a trzy dwory", od 17.
wieku.

WATPIĆ, powątpiewać, wątpliwy;

z +wątpa, z wąt- i tıp- do tep-
w zaćpić, p. ciupać; małorus.
tepa w dotepa, 'pojęcie', nedote-
pa, 'niedomyślny', dotepuwaty,
'dowcipkować', nasze cip w dow-
cip (p.); złożenie podobne jak
są-mnienie (p. sumienie).

WĄTROBA, wątróbka, wątrobiany;
praszowo; tak samo i to samo
u wszystkich Słowian: cerk.
ątroba, bułg. utroba (nie +wūt-
roba, jakby wypadało), czes.
rus. itd. utroba; zwykłym przy-
rostkiem -ba od atr-, 'co jest
wewnątrz'; p. wnętrze i jątrz-
nica.

WĄZKI, węższy, zwężyć, wąt-
ziutki; waza, 'robotą pszcze-
la'; praszowo; tak samo u
wszystkich Słowian (bez przy-
dechowego w-): cerk. ązúk, rus.
uzkij, serb. uzak i uzan, czes.
úzky; ż w zwężyć (czes. súžiti,
słowien. wóžina) polega na ż
stopnia wyższego: węższy.
Lit. anksztas, 'wązki' (k wsu-
nięte trybem litewskim); ind.
ghu-, 'wązki', awest. ązah-,
'ucisk, bieda'; grec. anchō,

'ściskam'; łac. angustus, 'wązki',
angor, 'bojaźń', angina (o 'bolu
gardła'), bo'ango znaczy 'ścis=
kam, duszę'); goc. angwus, niem.
enge. P. wiązać, węzeł, gaźew.

WAŻ, u innych Słowian bez przy-
dechowego w-: cerk. ąż, rus. uz;
prasłowo; lit. angis, 'wąż', łac.
anguis, 'wąż'; niem. (z odmienną
samogłoską) Unke, 'gad'. U Sło-
wian wąż wodny (p. węgorz), prze-
ciwnie żmija (p.) ziemna.

WCZESNY, p. czas.

WCZORA, wczoraj, p. wieczór.

WDOWA (ludowe gdowa, do 16. wie-
ku); wdowi, owdowieć, wdowiec (od
wdowi, jak niemiec od niemy);
prasłowo; tak samo i w tem sa-
mem znaczeniu u wszystkich Sło-
wian; brak go w litewszczyźnie,
odosobnione prus. widewū, 'wdo-
wa', mogłoby być pożyczką od
nas; ind. widhawā-, łac. vidua,
goc. widuwō, niem. Witwe; od przy-
miotnika ind. widhu-, grec. ēitheos,
'nieżonaty', łac. viduus, 'osiero-
cony, pozbawiony'. Był pierwotny

nie znał wcale wdowców; to poję-
cie jest "chrześcijańskie", póź-
ne; znał tylko wdowy i ich poża-
łowania godny los po utracie mę-
ża-pana, gdy je jak bydło dzie-
dziczono czy przedawano, jeśli
na stosie nie płonęły.

WECOWAĆ, 'ostrzyć', z niem. we-
tzen; mieszają czasem z niem.
ätzen, p. hecować.

WEDLE, wedla, ludowe wele,
podle; złożone z we, i dle, 'dłu-
ża', p. długi; dosłownie: 'według'.

WEJ!, okrzyk: 'oto!' natomiast
serb. waj: 'biada! och!'.

WEKIERA, 'laga, laska'; rodzaj
'tańca'; z ruskiego w 17. wieku
przejęte; rus. weherja, 'taniec'.

WEKSA, 'dreczenie', weksować,
z łac. exare, 'trapić', od veho,
'wiozę'.

WEKSEL, wekslarz, od 15. i 16.
wieku, z niem. Wechsel, Wechsler,
co wraz z Woche, 'tydzień', pokrew-
ne z łac. vicem, o 'zmianie', a da-

lej z łac. vicinus 'pobliski'
(stąd wicynalny).

WELENC; welens, 'opończa' i 'sukno na opończę', od węg. nazwy Wenecji: Velenc.

WEŁNA, wełniany, wełnianka, wełnisty; ba-wełna (p.); prasłowo; tak samo i to samo u wszystkich Słowian: cerk. wlna, czes. wlna, rus. wólna; lit. wilnos, 'wełna'; prus. wilna, wilnis, 'wełnianka'; goc. wulla, niem. Wolle; awest. warnā-, ind. ūrnā-; łac. lāna (z +wlānā) i vellus, 'runo', od pnia weł-, p. wał.

WEŁNA, 'fala'; dziś zapomniane, jeszcze w 16. wieku ogólne, ale rzadziej żeńskie, częściej męskie: wełn i wełm, wełmisty; w psalterzu: "wełny albo przewały", "duch wełn" (i wełny; wełny w puławskim), 'duch burz'; w bibliji: "w poórzodek wełn" ("wody morskimi", Leopolda); wełnobicie w 15. wieku; w nazwach: Wełna (rzeka), Wełm już w 13. wieku, z m. Prasłowo; cerk.

wlna, rus. wołná, czes. wlna; lit. wilna i wilnis, 'fala' (nazwa rzek, Wilja, Wilna, skąd nazwa Wilno, lit. Wilnius); niem. Welle; ind. (z odmienną wokalizacją) ūrmī-, awest. warni-, 'fala', 'bałwan morski'. Pień ten sam co w poprzednim; ln przechodzi u nas nieraz w łm: kołmierz, żółmierz.

WEN!, 'fora!, precz!', ruskie won; "gdy wen chcieli", w Ezopie; czwarty przypadek nieużywanego rzeczownika, co oznaczał 'wolny przestwór, powietrze'; prasłowo; inni Słowianie dochowali i siódmy przypadek, miejscowy, cerk. wŭn i wne, rus. czes. wnie, 'zewnątrz', wniejszi, 'zewnętrzny'; prus. wins, 'powietrze'; ale przysłówek wina, 'won'.

WENDETA, wendeciarz, 'tandeta', 'tandeciarz', w 16. i 17. wieku; z włoskiego; później włosch (vendita, venditore, 'przekupieć', bo vendetta 'zemstę' znaczy) ustąpił Niemcowi: wendeta słowu

tandeta (p.).

Wenedzi, Wendowie, p. większy.

WERANDA, werenda, przez Niemców z hiszpańskiego.

WERBOWAĆ, werbunek, 'zaciąg', werbowniczny, 'zaciężny', od 17. i 18. wieku, z niem. werben, właściwie: 'obracać' (por. Wirbel, 'obrót, wir').

WERESZCZAKA, 'potrawa z słoniny', od wrzasku (por. koci wrzask, 'rzepa'); wereszka, 'strzała bez grotu, przyłamana'; wereta, 'płachta'; wszystko pożyczki z ruskiego, jak dowodzi -eré- zamiast polskiego -rze-, -rzo-; rus. wiereszczał, wrzeszczać; wereszok, 'trzaska'; wereta p. wór.

WERTEP, w 17. wieku werteb, werteba, 'jar', 'parów', "wertebiste lasy", "dzikie wertebny", z małosruskiego. W cerk. znaczy wrtíp (postaci z b niema) 'ogród' i 'nore', tłumaczy oboje w Ewangelji Óstromi-

rowej 1056 r.; Zbawiciel urodził się w wertepie, i wertepem nazywają na całej Rusi 'jaselka', obnoszone i przedstawiane w Boże Narodzenie. Poszedł wertep od wrtograd, cerkiewnej nazwy 'ogrodu', prasłowiańskiej pożyczki z goc. aurtigards; obok wrtograd i samo wrt, skrócone (u Słowiańców i Serbów do dziś wrt 'ogród', wrtar 'ogrodnik', wrtlariti 'ogrodniczyć'); goc. aurtigards zaś jest dosłownie 'Würzgarten' od +aurts, 'Wurzel', co pokrewne z łac. radix (p. rzodkiew) i z grec. ridza; aurtigards istnieje do dziś w ang. orchard, 'sad'. Przed 17. wiekiem słowa wertep u nas nie znano; dziś używamy go o 'drodze wyboistej'; dawniej o 'manowcach, lochach'.

WERTOWAĆ, 'przewracać' (karty książki, archiwa), czes. wertowati, z łac. vertere, 'obracać' (p. wiercieć).

WESOŁY; wesolek, 'trefniś';

weselić(się), wesele, weselny;
stwardniała (jak serce i i.) z
dawnego, jeszcze w 16. wieku ogólnego
wiesioły, wiesiele (por. Wiesiołowski);
wesele albo wiesiele
znaczyło tylko: 'wesołość, radość,
pociecha'; jeszcze w bibliji nic
innego: "radość a wiesiele", "w
radości sierca swego i wiesielu";
w 16. wieku oznacza i 'fest, festyn';
a od 18. w. i 'ślubne wesele'.
Prasłowiańskie; tak samo i to samo
u wszystkich Słowian: cerk.
weseł, weselje, rus. wiesiołyj;
Białorusin i 'tęczę' wiesiołką
przeżywa, co Litwa dosłownie prze-
łożyła: linksminė, od linksmas,
'wesoły'. Brak dalszych odpowied-
ników. Por. wiosna.

WESZ; wszawy; wszoly, 'wszy by-
dłące'; mędoweszka; w- przydech
prasłowa: cerk. wusz, rus. wosz;
brak odpowiedników pewnych; lit.
utis, 'wesz', możnaby połączyć
wedle wzoru: piech- (pieszy) do
ped-. W mędoweszka prasłowo mądo:
cerk. mądo, grec. médea (to samo,
u Słowian z nosówką) od pnia med-

p. modry (o 'mokrocie'); niema
go na Litwie; narzeczone mędak.

WET; odwet, powetować; wety;
nawet; z sądownictwa niemieckie-
go miejskiego, gdzie Wette, 'pa-
miętne', pobierał sędzia przy
ukończeniu procesu; wet było
więc 'dokończeniem sprawy', i
już w 16. wieku przeniesiono to
i na 'ostatnie danie (cukry,
owoce, sery)', więc "na wet"; z
"wet za wet" poszło: odwet, od-
wetować, niepowetowany. Czasi
mają to samo, ale w rodzaju
żeńskim, ściślej niemieckiemu
odpowiadającym: na wetu, 'na-
koniec', weta za wetu (ale i
wet za wet); "je po niem weta",
'przepadł, koniec z nim'. Nie-
mieckie Wette znaczy dopiero w
późniejszym średniowieczu 'za-
datek' itp.; pierwotnie: 'za-
staw, fant', goc. wadi (z czego
łac. vadium, 'zakład, zareka',
znane naszym prawnikom; z te-
go franc. gage, 'zastaw, fant',
gages, 'płaca', a u nas gaza,
angażować, itd.); goc. wadi jest

+ / u stołu

pokrewne z łac. vas, vadis, vadimonium, o 'poręczycielu' i 'poręce', Por. uwadzić.

WETO, "liberum veto", wetować, z łac. veto, 'niepozwalam', co niepewnego początku, Hasło złotej wolności (obok "elekcji" króla), od 16. wieku pospolite, ograniczone dopiero 1768 r., a zniesione zupełnie 1791 r.

WEZ-, WZ-, przyimek w cerkiewnym i u niektórych Słowian: cerk. wuska-ję, 'dla czego?', bułg. wuz, 'na', "wuz planina", 'na górę', serb. uz(a); jak u Czechów, Rusi, tak i u nas już tylko przedrostek, i to coraz rzadszy; wielu dawnych złożzeń z wz- już nie używamy. Znaczą 'wy-', 'z-', np. wezbrać się, od 14. do 17. wieku, 'wybrać się' (w drogę; w biblii, w Legendzie Aleksego), ale wezbrać kogo (kijem lub biczem), stałe w 16. i 17. wieku, a wezbrać, wzbierać; o wodzie, wezbranie, 'potop', r. 1500; por. wezwrzeć, 'nieco wrzeć (gotować się)', np.: "miód gdy pocznie wzwie-rać, warzyć tak długo, aż wywre"; wezdrznąć się (dziś wzdrygnąć się); wezkwiecie, 'zakwitnie', w psalte-

rzu; wezwrócon, 'wywrócon' (psalterz); wezglowie (a jest i cudackie węzglowie), "zagłowie" u innych Słowian (zagłówek r. 1500). Prasłowo; lit. už, užu, 'za' (prus. unsei, 'do góry'? Przeciw etymologii piszemy już stale ws-: wschód (wschodni; wschody i schody mieszają się), wskazać (wskazówka), wskrós, wskoczyć, wskrzesić, wspomóc (wspomaga), wstąpić, wstecz, wstręt, wstać (nie rozróżniamy w-sta-ti, i wuz-stati, rus. wozstań, 'wstań'), Szczególniej biblja (ale i psalterz) obfituje we złożzenia z wz-, nawet tam, gdzie jej wzór czeski daje samo z (s), np.: wchowaniec (wychowaniec u Leopolicy), czes. zchowanec (jest i wchowanec); wchopić, 'porwać'; wzbali się, wzboi się (jest i w psalterzu: "nie wzboję się"); wzwiedzieć (również), "drzewo wzwiedzenia" (w raju); wzbadać się, wzdzielać ("wzdzielałi sobie twirdze"), wzplakać, wzplodzić (u Leopolicy inne czasowniki), wzwołać zamiast 'wzkrzyzczyć',

wzwinstować, wzprzeciwić się, wzpro-
sić, wzpytać się, wzsypchaję ("się
pyszniąc", Leoplita). Złożenie
wsz- przechodzi w wszcz-, jak
zs- w szcz- (p. szedł): "wszczedł
dym", w psalterzu, weszczdła (wesz-
dła, puławski); "słuńce weszczdło"
biblja, i tak jeszcze w 16. wieku,
postać pierwotna, nie "wzeszło
słuńce", jak jest w psalterzach.

WEZGŁOWIE, p. wez-.

WĘBOREK, 'ceber', pisane i wam-
borek i wamworék; "wiadro albo wę-
borek", r. 1500; z niem. Eimber z
łac. grec. amfora; i u innych Sło-
wian niemal wyłącznie zdrobniale
na -k: rus. uborok, serb. uborak,
załab. wębork, luż. (s) bork; ale
prus. wumbaris z polskiego +wębor.

WĘDA, wędka, wędzić ryby ('łowić'
r. 1500), wędzidło, 'uzda', wędzisko,
r. 1500; dziś węd(k)a tylko u poło-
wu ryb, ale dawniej wszelaka 'krzy-
wizna', w biblji: wedy i małe wę-
dzice (u Leopelity: "widły", "osęcz-
ki", "haczki"). Prasłowiańskie w

obu znaczeniach; nasze w- przy-
dechowe; cerk. ąda, 'wędka', ądi-
ca, haczyk'; serb. udica, 'wędka'
i 'haczyk'; czes. udice, udidlo,
rus. udiło. Co innego czeskie
wnad(a), 'węda', od nad-.

WĘDROWAĆ, "iść na węder", wę-
drowny, wędrownik, wędrowiec, wę-
drowka; z niem. wandern; ę, jak
zawsze, z an; małorus. wandruwa-
ty i mandruwaty; tak, i z m-,
i na Litwie.

WĘDZIĆ, wędzony, wędzonka; wę-
dliny, wędliniarz; złożenia: wę-
dzigrosz; od węda (p.) zupełnie
różne, polega na wokalizacji o:
wond-, do pnia wend-, p. wiadnąć
i swąd; powtarza się wszędzie u
Słowian: słowień. "proso woditi",
'wędzić', "meso powojeno", 'mięso
wędzone'; czes. uđiti, uzenina,
'wędzonka' (w czes. w- odpadło);
w rus. brak (małorus. wudyty, wu-
dženyna, może pożyczki od nas).

WĘGAR, 'podwój', z niem. Anker(?)

WĘGIEL, zwęgląć, węglowy i węglany, węglarz; w dawnym języku węgiel, a mylnie i węgiel, zbiorowe węgle. Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; cerk.ągl', rus. ugoł', serb. ugał', czes. uhel; lit. prus. anglis, 'węgiel', ind. angāra-

WĘGIEŁ, węglowy, węgielny; węgielnica, o 'miarze, wedle której węgiel stawiają', i węgielniki, o 'kopcach narożnych' ('narożnikach'); "jedne drzewa na węgle, a drugie na węgiel". Prasłowo; wszędzie tak samo; cerk.ągūł' i ągl', rus. ugoł' (ok), 'kāt', czes. uhel, serb. ugaol; łac. angu-lus, 'kāt', unguis, 'pierścionek'; węgielek ma być pożyczką z łac. (?)

WĘGORZ; z 1500: "ninog albo węgoryzca, murenula" (wszelakie ich rodzaje); prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; serb. rus. ugor, czes. úhorz, itd.; lit. i prus. anguris, ungurys; grec. enchelys (narcyzowe imberis), łac. anguilla, dalsze urobienie od anguis; p.węż, ponieważ węgorze nie za ryby, lecz

za węże powszechnie niegdyś uważano.

WĘGRY, węgrowaty, węgrzysty; o 'krostach na twarzy' i o 'trychinach u wieprza'; prasłowo; używane i o owadach, 'ślepiach'; i i.; ruskie ugor, małorus. wuhor, czes. uher, serb. ugrk, słowień, (w)ōgrc; lit. anksztara, inkstiras, o 'krostach na twarzy'; Szyrwid nawet 'Węgrów' unkszterai nazywa, boć mu się w polskiem obie nazwy (ludu i 'trądu') spadały, a tak samo w niem. Finne i 'lud fiński' i 'trąd twarzy' oznacza. Czy to przypadek tylko?

Węgrzy, Węgry; węgierski; liczba pojedyncza Węgrzyn, dziś Węgier; w 16. wieku nieraz z czeska Uhry i Wuhry, uherski (ruskie nazwy miejscowe: Uherce, Uhrowiecki). Tak nazywają wszyscy Słowianie, a za nimi cała Europa (niem. Ungarn; franc. Hongrie, h- późniejszy przydech), szczep uralski, co się klinem

wbił w Słowiańszczyznę. Sami Węgrzy nigdy podobnej nazwy ani znali, ani używali (chyba w łacińskich tekstach, najpierw Ungri, później z niemiecka Ungari, a z francuska Hungari), zowiąc się Magyar (Mogyer w dawnym języku), z czego nasze madjar, madjarski, magierka ('czapka węgierska'), z odwiecznej nazwy osobowo-plemiennej. Słowianie przynieśli na Madjarów nazwę od Onogur, ^{Onogur} jest naszym przydechem, cerk. agri), t. j. 'dziesięć (on) pokoleń (strzał, gur)', jak zwano w 5 i 6. wieku szczepy huńskie, mieszkające nad Meotyda i od Uralu do Kaukazu, a później i Chazarów, tamże osiadłych, i Madjarów wędrujących z nad Kubanu do Panonji. U innych Słowian: rus. Wiengierec, Wiengrija, z polskiego; cerk. agrin i wagrin, bułg. ugrin (nie + wügrin jakby wypadło), serb. ugar, ugrin, itd.

WĘZEŁ, węzełek (zamiast węzłek, węzełka), węzłowaty; prasłowiańskie; cerk. (w) azł, bułg. wüzeł, serb.

uzao, czesk. uzel, małorus. (w) uzoł; p. wążki, wąża; węzeł, z przyrostkiem -ł (jak węgieł), od cerk. (w) az, 'wstęga'. Tu należy i wężyškò, 'sznur mierniczy', "morg ma trzy wężyška" (por. pod wążki: wężyć; wężyna, czes. užina), cerk. (w) aże, 'więzy', słowien. (w) ože, 'powróż', bułg. wüže; dalej nawęzy 'amulety', wyraz prasłowiański, cerk. naaz, rus. nauz, w bibliji nawaz (kaznodzieje tępią gorliwie ale daremnie ten zabobon pogański; mówią i o nawęzaczach albo nawęzownikach).

WIAĆ (ściągnięte z +wiejać, por. dziać, siać), wieję; wionąć, mylnie, zamiast dawnego poprawnego wianąć (czes. wanouti); częstotliwe: wiejać i wiewać, powiewać, i inne złożenia; powiew, za -wieja; p. wiatr; dalej: wiejadło, wieja(d)lny; wiejaczka albo wiejeczka (1500 r), jak siejaczka (p. siać.) Prasłow. cerk. wějati, wēja; w lit. tylko rzeczownik wėjas, 'wiatr'; ind. wāti, wājati,

'wieje', wāju-, 'wiatr'; grec. aēsi
'wieje', niem. dawne wājan, dziś
wehen, 'wiać'.

WIADOMY, wiadący: imiesłowy do
wiedzieć (p); wiadomość, świadom-
ność; Niewiadomski; wiaduk, wiado-
doczny; wiaduch, 'demon', w 16.
wieku; świadek (p.), świadczyć,
świadectwo.

WIADRO, wiaderko, wiadereczko
(r. 1564); prasłowiańskie; tak sa-
mo i to samo u wszystkich Słow-
wian; cerk. wědro, tylko małorus.
wedro, zamiast +widro, niezgodne
w samogłosce. Od Słowian poży-
czyli nazwę cały Bałkan, Turcy,
itd. Przyrostek -ro, pień ten
sam co w woda (p); por. grec. hy-
dria, 'wiadro', od nazwy 'wody',
hydōr.

WIANEK, wieniec, zdrobniałe od
nieocalałego nigdzie (ani w li-
tewszczyźnie nawet) + wian, uro-
bionego od wić (p.) przysłowie:
"jakby wianki wić", o 'łatwości
czy nawyku do czego'; wianuszek;

wieńczyć (o 'ślubie' wedle ob-
rządku greckiego, gdzie nad nowo
żeniami wianki trzymają, stąd lit
wenciawone, 'ślub kościelny');
"puszczanie wianków (Wisłą)";
lit. wainikas (zdrobniałe, jak na-
sze słowa), łotew. wainuks. Etymo-
logicznie wianek i wiano (p)
nie mają nic wspólnego.

WIANO, wianować, przywianek, za-
wieniec, "wienny list", 'to, co
składał w darze mąż żonie'; z
prawa zwyczajowego szlacheckiego,
takiego samego jak w Galji Cezar-
rowej, wiano równało się posagowi:
mąż zapisywał żonie na swoich
dobrach sumę, jaką sam posagiem
za nią dostawał. Ponieważ wiano
przypominało jawnie wianek, po-
mieszano oboje, i już w średnio-
wieczu tłumaczono wiano przez
'sertum', 'crinile' ('wieniec
dziewiczy') i pojmowano niby jako
wynagrodzenie za utratę dziewi-
ctwa (niem. Morgengabe). Ależ
wiano, to aryjska nazwa 'kupna
i sprzedaży', stąd cerk. wēniti,

'sprzedawać', i mówi Chrystus:
"(jeśli dwa ptaszki) wēnit sę
penędzema dwiema"; do dziś używa
tego czasownika w tem samym zna-
czeniu to narzecze bułgarsko-
macedońskie, od którego wyszli
bracia soluńscy, tłumacze^{owej} ewan-
gelji. Powtarza się w łac. vē-
num do, vendo, 'sprzedaję', i vē-
num eo, vēneo, 'sprzedaję się';
ind. wasnas-, 'cena'; grec, ōnos,
'cena', ōneomai, 'kupuję'. Dopie-
ro w latach po Chr. wymienili to
Słowianie na pożyczkę niemiec-
ką: kupić (p.) Rychło ograniczo-
no wiano do 'ceny, za którą mąż
niegdyś kupował żonę u jej ro-
dziców' (na Rusi chłop panu za
żonę ją składał); nietylko włas-
ność rodziców przeszła zczasem
na córkę, ale rodzice i od sie-
bie ją wyposażali (dobytkiem,
płótnem, później i pieniądźmi-
dobrami); wiano było więc ka-
łymem (tatarska nazwa 'ceny
narzeczonej'). Przechód znaczenia,

od wienić, 'kupować', na wiano
niewątpliwy, ale w łacinie i grec,
nie w słowiańskim, wesn-w wesn-
przechodzi, więc dla wiano, wie-
nić, należałoby wychodzić od wē-
(zamiast czy obok wes-?). Kobie-
ta była przedmiotem najpierwo-
tniejszego kupna.

WIAR, nazwa rzeki, skrócona z
Wjahor, Wjahra (nad Wjagrom, lato-
pis hipacki pod r. 1152), ruska,
z + węg-r, 'kręty', równego co do
litery lit. wingrus, 'kręcący się',
od pnia weng-, wang- (niem. wanken,
'chwiać się'), powtarzającego się
w naszym wąkronić, przywąkronić
się (w 16 wieku, 'przybłąkać się'),
jeśli g w k odmieniono (?). W
lit. licznie zastąpione, u Słó-
wian słabe resztki, por. (pod
wiek) nazwę rzeki Wkra = lit. wi-
krus.

WIARA, wierny, wierność; wie-
rzyć z licznymi złożeniami: do-
narzeczonej), (niedowiarek), po-, zawierzyć;

sprzeniewierzać się; wierzytelny; wiernik; wiarołomca; wiarogodny; wiarka; wiarus (nowe słowo). Prasłowo; cerk. wěra, wěrowati, 'wierzyć', wěrīn; brak zupełnie w lit.; łac. vērus, 'prawdziwy'; niem. wahr (staroniem. wāra, 'prawda', 'łaska', por. Warężyn). Pierwotne znaczenie wiary, nie owo późniejsze ('fides'), lecz jak w niem. i łac. 'prawdziwy', ocalało i u nas w czwartym przypadku: wierę ("na mą wierę"), w ogólnem do 17. wieku potwierdzaniu prawdziwości, prawdy, co pierwotne ie zachowało; od tego wierę czasownika wiarac, wiarować się, 'zaklinać się, że mówi prawdę'.

WIARDUNK, w 14. wieku wierdunk, 'czwarta część grzywny', z niem. Vierdung (łac. ferto); "siedm wierdunk" (nie: wierdun-

ków) r. 1405.

WIATR, wietrzny, wietrznik; przewietrzać; powietrze; "choągiew powietrzna", r. 1500, a z tego powietrznik, 'flaga'; wiatrak. Prasłowo; cerk. wētr, itd.; na Litwie rodzaju żeńskiego; wētra, 'burza'; od wē- (p. wiać) przyrostkiem -tro. Ale wietrunek⁺/"znaki albo wietrunki kruszców", z niem. Witterung, przeniesione na ciało ("wietrunek z ciała wychodzi"), a potem i na "wiatry", w 16. wieku.

WIAZ, albo 'brzost', 'ilm' (od wiązania, do którego się jego łyko szczególnie nadaje); więzy, więzić, więzień, więzienny; wiązać, wiązanka, obowiązek (zamiast⁺ obiązek, por. obochód i obchód), obwiąsko (zamiast⁺ obiąsko); liczne złożenia, z na- (nawiązka, termin sądowy, +/wiatrunek,

o 'karze pieniężnej'), po-, przy-
(przywiązanie), roz-, z- (zwią-
zek, związkowy; związłe), za-
(zawięzł w 16. wieku, z cze-
po pożyczone prus. zawinzlis,
pisane saninslis!); więznąć
("uwiązł w błocie"). I u nas
niegdyś wiązać, jak do dziś rus.
wjazat', o 'robocie na drutach,
plecieniu': "Helena wiązała
('działa') oponę", u Kochanows-
kiego; "wiązać książki", 'opra-
wiać'; "wiązać pasem imiennika"
(w dzień jego imienia; on winien
się okupić), "sąsiedzi wiązaniem
winszowanie zowią (w dzień imie-
nin)", Potocki. Z nazwą drzewa
wiąz łączą lit nazwę 'brzostu':
winkszna (k wsunięte); z wiąża-
niem, 'dzianiem', lit. nazwę
'łapci': wyża, wyżti. Tu w- nie
przydechowe, lecz pienne, więc
cerk. itd. aż (p. wążki, wąża)
postradało je; albo mieniano je
na g-, p. gązew, por. (w)ąs-:
gąsienica. Przytaczają w takim

razie słusznie prus. winzus,
'szyja', czes. waz (szyi), rus.
wjaż, 'kark'. Inne urobienia:
wiązka, wiązań, podwiązka, wią-
zarzek), 'podarek'; więźbić, od
więźba, 'bawić się czem', więź-
bity; w 16. wieku "mowa niewię-
zista (albo niewięźbita)", 'gdzie
się jedno drugiego nie trzyma';
zawiązek. Ruskie wienziel (por.
cerk. wjaż, o 'literach zwi-
tych') z polskiego węzeł, o
'skróconym, "związany" podpi-
sie'. Por. wążki.

WIĄZAC, p. wiaż.

WICHER, wichura, wichrowy,
wichrzyć, wichrzyciel; wichrowa-
ty; od pnia wi-, p. wić; prasło-
wo; cerc. wichūr, 'burza'; wi-
cher oznacza i 'czub, garstkę'
(włosów; 'lasek' u Paska, 'spła-
cheć'), jak u Słowiańców i na
Rusi. Na Rusi jest i czasownik
wicznut', wichał', 'ruszać', 'za-

wiać', słowien. wichta, 'burza'. U nas wiclać i wiclić, dziś wikłać, zawikłanie; wicli się, 'wieszaj się', wołają słudzy Witoldowi na winnego; w 16. wieku stale z ch, od 17. wieku z k; odmiana: wicłe, wicłą, i wikła, wikłają. Czeskie z k wyłącznie.

→WICZ (-ewicz), -icz, ruskie postaci przyrostka ojcowego, zamiast polskich -owic, -ic; weszły do języka w ciągu 18. i 19. wieku, np. królewicz, panicz, zamiast poprawnego polskiego: królewic, panic (jak sędzic, staroście). Gdy na Rusi dziś jeszcze stale używa się w przemowie ojcowskich postaci (Wasyłu Iwanowiczu), wyszły one u nas z obiegu już od średniowiecza. Pełno ich do połowy 13. wieku, w byle akcie będzie ich kilka lub kilkanaście (np. Polanin Polaninowic, t.j. 'Wielkopolak syn Wielkopolaka'). Ale już w 14.

wieku zastąpiła szlachta imiona ojcowskie na -ic, -owic, przymiotnikami na -ski od posiadłości ziemskiej, Wolski itd.; od 15. wieku spada ten przyrostek wyłącznie między mieszczaństwo: syn Klona, Stacha, Szymona, nazywa się Klonowic, Staszyc, Szymonowic (u nas z uporem godnym lepszej sprawy piszą Klonowicz, Szymonowicz, Zimorowicz, z ruska, chociaż im samym taka ruska pisownia ani się śniła). Tak zostało -ski szlacheckiem, -wic mieszczańskiem. Nie jest to przyrostek "mówiący" (t.j. coby powstał z jakiegoś samoistnego słowa), bo Słowianie nie posiadają podobnych przyrostków-złożień, nierzadkich u Niemców lub Romanów (np. franc. -ment z łac. mente, więc justement z justa mente, itp.). Jest więc -ic (-owic urósł u pewnych pni z ich końcowego -u, -ow, np.

miodowic od miodowy z przyrostkiem -ic) przyrostkiem zdrobnienia, pieśzcotliwym niby, tak samo jak np. -ięt: Piotrowięta to samo co Piotrowicy, t.j. 'mali, mili Piotrowie' (do dziś u Serbów zachowane: Djurdić jest 'mały Jerzy', nietylko 'syn Jerzego'); te postaci na ięta są dla Mazowsza średniowiecznego znamienne. Modlił się więc Słowianin do boga ognia, wzywając go: bożycu Swarożycu (Swarożyc nie był synem Swarogowym, takiego nigdy i nigdzie nie było), t.j. 'miły boże Swaroże', jak Litwin do Perkuna, Gabji i i. prawił: diewaitis (nie diewas); księżyc jest 'mały ksiądz (pan)', nie 'syn księży'. Dla tej dwuznaczności wystrzegali się kościoł nazywać 'syna bożego' bożycem; zachodzi to wyjątkowo, np. u Serbów bozić (o 'Bożem Narodzeniu'); u

nas jest w Bogurodzicy wołacz bożycze! (wedle obcego zupełnie wzoru, wedle kupcze od kupiec; tak samo w 15. i 16. wieku stale panicze! królewicze! - i te wołacze ułatwiły może przejście ruskiego -icz). Przyrostek -ic, rus. -icz, serb.-ić, cerk. -iszt, odpowiada lit. -ytis (zdrobniające) z innym stopniem samogłoski -aitis (od-ojcowskie; -ajt, -ojt, i -at narzeczowe, tworzą litewskie imiona od-ojcowskie: Kurszat = 'syn Kursza', jak grec. -idēs: Atreidēs, 'syn Atrea'). Znaczenie zdrobniałości jest pierwotne, uogólnia się i do przynależności, np. mieścic ("miejski synek" mawiano później), t.j. 'mieszczanin', już w 14. wieku, jak rus. Moskwicz, 'mieszkaniec Moskwy', lit. Zemaitis, 'mieszkaniec Niziny'. Przyrostków "mówiących" nam brak, bo i -ciel

w nauczy-ciel, i -ęga w włócz-
ęga, tak samo jak -dło w my-dło
lub -taj w ra-taj, były przy-
rostkami jak -k, -c itd., to
znaczy nie posiadały samoistne-
go bytu, jak np. niem. -lich,
-bar i -sam, co przymiotniki
tworzą (lich było 'ciało'; bar
'nosząc'; sam 'podobny'), albo
-schaft, -tum, co rzeczowniki
urabiają (-schaft 'sposób'; -tum
'stan'), w glucklich, ehrbar,
ehrsam, Herrschaft, Reichtum.
Naszemu -ic odpowiada co do zna-
czenia niem. -ing i -ung, stąd
koning i konung, p. ksiądz. Na-
szemu -ski odpowiada węg. szla-
checkie -i: Esterházi itd.

WIC, wije; wić, wici, i 'zwi-
tek sznurów', co w pospolitem
ruszeniu od grodu do grodu i od
dworku do dworku sobie dla goto-
wości wojennej oddawano, a pod
karą śmierci, ktoby natychmiast

sąsiadowi go nie oddał; nazwę
wici (łac. restis, to samo) za-
trzymano, gdy sznury zastąpiła
cedułka pisana czy drukowana;
we zwrotach: "trzecie wici",
'ostateczność', "na wici mi przy-
szło", 'rozpaczam'. Dalej witka;
witwa, rodzaj 'wierzby'; zawi-
jać (np. włosy), wywijać (np.
nogami), powijać, powijaki ("po-
wiła dziecko"), nawijać (nici),
'wijadło albo sukadło", r.1500,
'kłębek kołowrotek'; wikło, wi-
klina, o 'zaroślach', z dawniej-
szego witlina (kl z tl, por.wą-
klica, p. wąły). Z wokalizacją
o: powój, zwój, obojczyk (p.).
P. wianek, wicher, wiecha, wi-
dły, wija. Prasłowo; cerk. witi,
wia, powit, itd.; lit. wyti,
weju i wiju, 'wić', wytas, 'wity',
wytis, 'wić', witka (żilwitis,
'witwa'); prus. apewitwo, 'roki-
cina' (nad 'rzeką', ape); lit.
wytuwai, 'zwitek przędziwa', wy-

tułas, 'powiąsło'; ind. wajati i wjajati, 'wije, plecie', wita-
'pleciony', waja-, 'gałąź';
grec. itys, 'obwód koła', na-
zwy dla 'wierzby': itea i oisya;
łac. viēre, 'pleść', (stąd nazwa
Wietora, krakowskiego drukarza),
vimen, 'wiklina', vītis, 'wić
(winna)', vitus, 'obwód koła';
niem. Weide, dawne wid, 'powróż'.
Ale wicina, 'statek na Niemnie',
to nazwa obca, białoruska i li-
tewska, bo "szkuty w Litwie wi-
cinami zowią", r. 1609.

WIDEK, 'okolica, kraj, powiat',
w 16. wieku w Krakowie, dziś
tylko na Podhalu znane, z węg.
vidék, 'powiat'.

WIDĘY, widełki, widelec (za-
miast ⁺widlec, widelca); z przy-
rostkiem -dło od wi-ć, p. ('do
nawijania, nabijania'); prasło-
wiańskie; cerk. wilicę, serb.
słowien. wile, rus. wily, czes.

widly i widle. Tu i powidła,
r. 1500 (czeskie tak samo).

WIDZIEĆ, częstotliwe widać
(dziś tylko bezokolicznik, da-
wniej: widamy); wid, widny,
widno; widok, widoczek; uwido-
czniać; widowisko; widziadło,
niewidzialny; widmo; widomo,
niewidomy; niedowidzać; widz;
nawidzieć, 'chętnie widzieć',
nawiść, dziś już nieużywane,
tylko w przeczeniu: nienawi-
dzieć, nienawiść, nienawistny;
przeciwnie: zawidzieć ('pa-
trzyć "z zadu", z podełba'),
zawiść; oczywisty, dawniej
skrótowe oczwisty, u innych
Słowian oczywěst (u Czechów i
Słowaków jak u nas); złożone:
widnokrąg (nie widokrąg). Pra-
słowo; cerk. widěti, wiżdą,
widiszi, widati, wid, nenawi-
děti, nenawist', zawiděti, za-
wist', zawidiw, zawistliw, itd.
Lit. weizdėti, weizdźiu, 'wi-

dzę', iszwysti, 'ujrzeć', pawydęti, 'zawidzieć' ('zazdrościć'), weidas, 'wid'; prus. widai, 'widział', ainawidai, 'jednego widu' ('równy'), weidulis, 'oko (gałka)'; ind. windati, 'znachodzi'; grec. eidon, 'widziałem', a-eidelos, 'nie-widzialny', eidomai, 'zjawiam się'; łac. video, vidēre, 'widzieć'; goc. witan, 'uważać', fairweitjan, 'baczyć'. P. wiedzieć.

WIECE (to), od 14. do 17. wieku, w 19. wieku mylnie (ten) wiec; wiecowy, wiecować, 'radzić'; pra-słowo; cerk. wěszte, rus. wiecze, 'rada, zgromadzenie ludowe'; od nieocalałego czasownika ^twietati, 'mówić' (staroczes. wiece, i wece, z ě i z e, 'mówić'), prus. waitiat, 'mówić'. U nas słowo zamarło; jest jeszcze tylko wietnica, 'ratusz', od 14. do 16. wieku (wietnicy, 'słu-dzy', w 10 wieku u Słowian nad-łańskich; u załańskich nazwa do 17. wieku dotrwała), i złożenie

z ob-, po którym w- nagłosowe ginie: obiecać, obiata, 'ofiara' ('co się bogom "narzeka", ślubuje'), i obiata, bez prze-głosu (por. powieść, śmietana, wierę). U innych Słowian są liczne złożenia z wiet-: rus. otwiczat', 'odpowiadać' (otwicz), zawiet, 'testament (zapowiedź)', sowiet, 'rada', witi, 'mówca' (z małopolskim i zamiast ie, cerk. wētij), nawiet, 'oszczerstwo (narzek)'. W psalterzu obiata i obiata obok siebie, obietnica zna-czy i 'ofiary', 'ślub': "aby obiotowali obiet(!)", obieco-wać, 'ślubować'; w bibliji obiata, obiatny, obiatować, równie częste jak obiata itd. Zupełnie utraciliśmy inne pra-słowo: wiec, 'rzecz', czes. świec, łuz. wjec, cerk. nie z ě, jak czeskie, lecz z e, jak na Bałkanie (i Rusi): weszt', bułg. weszt; rus. wieszcz,

'rzecz', cerkiewne; goc. waihts, niem. wiht, 'rzecz', dziś Wicht (Bösewicht, i o sobie), nichts, 'nic', z goc. ni-waiht. U Czechów wie (wé) i we nieraz się mieszają.

WIECHA, wieszny; 'pęk słomy' (zawieszany na karczmie na piwo, gorzałkę; wieniec wisiał na wino; krzyż na miód); wiecheć, 'pęk słomy' (np. w butach), wiechtek, wiechetek (to samo); prasłowo; słowien. wéchet sěna, czes. wiecha i wiechet, łuż. wjecha, wjehć, rus. wiecha; od pnia wi-, p. wić. Przyrostek -cha, jak w strzecha. W staroczeskiem jest i męskie wiech.

WIECZÓR, wieczorny, wieczerzać, wieczerza, wieczer(z)nik, podwieczorek, i skrócone we wczora(j), wczorajszy, wczorejszy (por. co do e cztery lub rzkomo); prasło-

wa; cerk. weczer, weczerja i wczera (z wĭk-), i tak u innych Słowian; lit. wakaras, 'wieczór', wakarinis, 'wieczorny'; słowiańskie i litewskie przypominają wyraźnie łac. vesper, 'wieczór (stąd nasz nieszpór, p.), i grec. hesperos, hesperinos, i niem. West, 'zachód', ale różnią się dalsze ich spółgłoski. Nasza wieczorynka (od "Litwy") z ruska, zamiast wieczorek; wieczernica, 'gwiazda wieczorna'.

Wiedeń, czes. Wideń, skrócone z Vindobona (Białogród), jak w niem. Wieden (nazwa części miasta i rzeczki), z którego i niem. Wien wyszło. Inne nazwy: Becz (nazwa węgierska 'przygodków'); Dunaj; rus. Wiena z franc. Vienne.

WIEDZIEĆ, wiem; wiedza (jak

widza); p. wiadomy, wieść. Prastłowo; cerk. wěděti, wěm' obok wědě, węgias (mądry', co "wie głos"; u nas tylko w nazwach osobowych, Wigłoz w 13. wieku, i i.). Pień ten sam co w widzieć (p.); z głóską i tylko o 'patrzeniu', z głóską ě (oi) tylko o 'wiedzy', czego inne języki nie przestrzegają. Cerkiewne wědě, 'wiem', grec. oida, 'wiem', idmen, 'wiemy'; goc. wait, wítum; indyjskie wēda-, wīdmas-, awest. waēdā- (Słowianie nie rozróżniają już samogłoski pniowej, przeprowadzili ě, oi, i przez dalsze liczby); ind. wista-, 'znany'; grec. a-istos, 'nieznany'; niem. ge-wiss, unwissend; prus. waisei (cerk. wěsi), 'wiesz', waidimai, 'wiemy', waisnan, 'wieść' (Litwie samej brak tego pnia), waidina, 'pokazują', powaidint, 'uczą' (lit. waidintis, 'zjawiać się',

i waidas, 'zjawa', waizdas, 'widok'). Tu należy dalej nasze wiedzać we złożeniach z od- i na-: odwiedzać, odwiedziny, nawiedzać kogo, cerk. nawěždati: w tem jedynem woid-, wěd-, o 'widzeniu', jak w lit. waidas. Pierwsza osoba wiem służy potwierdzeniu i staje się przysłówkiem, u nas dziś tylko w bowiem, albowiem, ale w dawnym języku, do 16. wieku, np. w pierwszej części psalterza, wiem w znaczeniu 'bo, ale', stałe, np.: "rzekł wiem jest ('bo rzekł'; wiem zawsze po słowie), "jenże wiem miłuje lichotę" ('ale kto kocha złość'). Do wiedzieć liczne złożenia, zwłaszcza z po-: powiedzieć, powiem (znaczy: 'dam wiedzieć, dam znać'), częstotliwe powieść i powieść (obie postaci prapolskie), skrócone pedam i padam ('powieść dam'); w dalszych złożeniach

opowiedzieć, opowiadanie (sięga do 19. wieku) i opowiadanie; odpowiedzieć, odpowiadać, odpowiedź (w 16. wieku jeszcze 'wyzwanie na pojedynek'); spowiadać i spowiadać (spowiedź, spowiednik); wypowiadać; zapowiadać (zapowiedzi). Dalej dowiedzieć się, częstotliwie dowiadywać się; wywiadywać się (wywiad), zawiadywać (zawiałowca), itd.

WIEDZMA, wiedma (szczególniej w 17. wieku częste, niemal stałe), z rus. wied'ma; czy nie własne? (por. bielmo itp.); czes. wiedi, niby 'wieszczce'.

WIEK, wieczny, wieczność, wiekui, wiekuisty, wiekować, wiekować. Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo, cerk. věk, itd., ale tu i owdzie występuje znaczenie 'siły': słowień. "sol věk zgubi", "wes věk iz njega pře-

szel", "mocz ino věk kaj storiti", 'moc i siłę co zrobić', weczan, 'silny', rus. uwieczit', uwieczje, 'okaleczenie', obezwieknut', 'osłabiec'. Lit. wiekas, 'siła, życie', weikti, 'czynić', weikus, 'zwinny', wikrus, 'rzeźwy'; łac. vincere, 'zwycięzać', per-vicax, uparty'; niem. dawne wig, 'walka', weihan, 'walczyć', dziś weigern. Litewskiemu wikrus, 'rzeźwy', odpowiada nazwa rzek słowiańskich, Wkra, (niem. Ucker, Uckermark, od szczepu Wkran, Ucrani w 10. i 11. wieku). Tu i wiek we złożeniu: człowiek.

WIEKO, wieczko; w biblji raz zamiast "kosz"; powieka, powieczki (niby 'pokrywka'); prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; cerk. věko, 'powieka'; lit. z inną samogłoską, woka(s), 'wieko' i 'powieka'. Od tego samego pnia

wě- (ind. wjā-, pokrywać') pochodzi druga prasłowiańska nazwa 'powieki' i 'brwi': cerk. wě-žda, słowien. wějice, 'brwi', bułg. wěžda, 'brwi' i 'rzęsy', serb. wjedja, 'brwi' (ruskie wiežda, z cerkiewnego, jak żd dowodzi).

WIELBIĆ, wielbiciel, uwielbiać, wielebny, p. wielki (wiele).

WIELBŁĄD, z powtórzonym i w drugiej zgłosce l (por. podobne powtarzanie nosówki: Inflanthy z Iflanthy, itp.), z pierwotnego, cerk. wielbład, co się do 13. wieku utrzymał; ogólnosłowiańska pożyczka z goc. ulbandus (niem. olbente), z greckiej nazwy 'słonia': elephantos. Podwójne l wadziło, więc je rozpodobniano: u nas wielbrąd w 16. wieku częsty, np. u Seklucjana i i. (już i przedtem wielbrąd,

w biblji zawsze wielbład), na Rusi wierblud. Jedno zwierzę juczne z drugim pomieszano, bo nazwy zwierząt obcych stale się wikłają: 'camelus' tłumaczą r. 1500 "wielbrąd albo horz", nie mając pojęcia o zwierzęciu; prus., z polskiego, weloblundis, 'muł'. Wcześniej i postać: wielbląd, z l, nie z ł; z pisoni średniowiecznej nie dojdiesz, czy ł, czy l, ale biblja nigdy ly nie pisze, więc wielbładem jej przykłady słusznie przepiszemy; u Czechów, Łużyczan, z ł: welbloud, wjelblud, ale na całej Rusi wielbljud, pod wpływem pierwszego miękkiego l. Przymiotniki: wielbrądowy, wielbładzi i wielblądzi.

WIELE, p. wielki.

WIELKI, do 16. w. wieliki, ocalałe w nazwie Wieliczka

(niem. Gross-salze, w przeciwieństwie do Bochni, niem. Klein-salze); obok niego, już od 14. wieku, wielgi, "Wielga Polska", i dziś u ludu powszechne, wielgachny; w psalterzu raz: "wielgiee rzeczy", ale w puławskim: wielkie; jeszcze w biblji przeważają formy z i (wielikość); wielce, wielice w psalterzu; czasownik wieliczyć i wieliczać, wielikoczyć, tłumaczy łacinę, uwieliczyć, 'wielbić'; Wieliknoc, stąd Wielkanoc; w przymiotniku, jak zawsze: wiel(i)konocny (dziś wielkanocny); co na Rusi wielikdien, u nas wielkanoc, jak u Czechów welikonoc. Otóż to wielki, wieliki, zwykły przymiotnik na -k (z niezwykłym i przed k) od wiele, nijakiego od wieli, 'wielki', co częste we złożeniach: Wielopole, wielomowny, wielogroch, wieloryb (już w biblji); wielemożny (ludowe dziś

jeszcze), wielmożny, w psalterzu i biblji jest i wielmożstwo i wielmożstwo. Do tego rzeczownik na _ba; +wielba, wielebny, wielbić, uwielbiać.

Tu i dawny przysłówek wielmi, 'bardzo, pospolity w 14. i 15. wieku, ginący w 16. W biblji nawet stopień najwyższy tak tłumaczą: "w wielmi twardem przebytce" 'w najsilniejszym mieszkaniu', "myślą wielmi gotową", 'najgotowszą'; tamże: wielim, 'daleko', "wielim ('o wiele') więcej niż to", "z wielim pieniędzy". Pomijam złożenia jak wielekroć, wielenaście. Dawna odmiana brzmiała: "w wielu wód", "z wód wiela", "ot wiela narodów". Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; cerk. welij i welik, welmoża, welmi, 'bardzo', weljacza, 'luty'. Znaczy wiele to samo co moc, siła (u nas, na Rusi: "siła

za to?", 'wiele za to?') i pochodzi od wyrazów co 'moc, siłę', znaczą: cerk. welęti, 'rozkazywać, chcieć' (u nas w Dzieściorgu z 14. wieku: "to tobie wiele", t.j. 'rozkazuję'), rus. wiolet', słowień. welęti, bułg. welja, powelwam (rus. powieliwaju), serb. welim i welu, 'mówię', czes. welety, 'rozkazywać'. Pień wel-; z wokalizacją o p. wola. Lit. pawelti, 'chcieć, pozwalać', wiltis, 'nadlejca'; łac. volo, vult, 'chcę'; niem. dawne williu, 'chcę', Wille, 'wola'; ind. wara-, 'życzenie, chęć', waram, 'raczej'. Pokrewne z niem. i wielkierz (p.).

WIELKIERZ, wilkierz, 'ustawa miejska, plebiscyt', z niem. Willekür: 'postanowienie z woli' (dziś Willkür, 'samowola'); p. wielki.

WIELOT, 'olbrzym', od Rusi, w 17. wieku u pisarzy ruskich; -rus. welet i wołot, od wieli, 'wielki' (p.). Najstarsza to nazwa słowiańskiego szczepu, bo już w 2. wieku po Chr. zapisana (Weltai u Ptolemeusza); tak zwał się do 10. wieku ów wielki szczep między Oderą a Łabą, co się od 10. wieku Luciami przeważa. Weletabi źródła karolińskich; nazwę znali i inni Słowianie, Niemcy przełożyli ją na swoje Antes, 'olbrzymi', a stąd nazwa Antów w 6. i 7. wieku.

Wieniawa, nazwa herbowa (jak Pilawa), od wian, por. wieniki w biblji, 'miotełki z liści' (winniki u Leopoldy; mańoruskie to, nie polskie); cerk. (i rus.) wënik, 'miotełka w łaźni, różga', czes. wienik.

WIEPRZ, wieprzak, wieprzaszek, wieprzowina; prasłowo; u wszystkich Słowian nazwa kilku rzek (i Wipper reńska!), jak Świnia lub Bóbr; czy jest na Litwie?; łotew. wepris może pożyczka; łac. aper i niem. Eber, to samo, bez w-. U nas wieprzki i o'agrescie'.

WIERCIEĆ (wiercić mylne), wywiercać, i t.d.; wiercech i wiercecimak; wiercecipięta; częstotliwe wartać (p.wart) i wiertać; wiertak. Prasłowo, o trojakiej wokalizacji: w^urt-, nasze wiercić i wartać (p. wart); wert-, nasze wrzeciono (p.); wort-, p. wrot; tak samo w litewskim: wirsti, 'upaść', 'odmienić się' (prus. wirst, 'staje się'); wersti, wercziu, 'obracam'; wartyti, 'obracać'. Cerk. wrtęti sę, wrsztą, rus. wiertiet', wierzcu. Ind. wartate, 'obraca się, jest', łac. verto, 'obracam' (stąd wertować, np. karty); niem. werden

(goc. wairthan); łac. oportet, 'potrzeba' (stąd i oportunizm itd.).

WIERSZ, dawniej wirsz, wierszować, wierszokleta; od nas na Ruś, wirsz; do nas z łaciny: versus, 'rząd(ek)', od ver- to (p. wiercieć). W 16. i 17. wieku umyślnie mieszają wirsz z wirszą, wierszą (p.).

WIERSZA, dawniej wirsza, 'sieć na ryby i raki', z prącia (wierzby) albo z wielkiego sitowia, w kształcie lejku; prasłowiańskie; serb. słowień. czes. wrsza, rus. łuż. wjersza; od wierzch, bo się "zawiersza"; wierszyć (np. szopę, stertę), 'zakończyć wierzchem spadzi- stym', zawierszyć, 'zakończyć', w 16. i 17. wieku; p. wierzch, jeśli ten wywód wierszy nie "słoworód ludowy" raczej; p. powróż.

WIERTEL, wirtel, 'ćwierć', z niem. Viertel, od vier, 'cztery'.

WIERUTNY, w 16. wieku (np. u Mączyńskiego) stale wirudny, 'prawdziwy, skończony' (np. łotr); jak sławętny, majątny, z u zamiast ę; niby wierzący, ale w pierwotnem znaczeniu, t.j. 'ten, któremu się wierzy' (por. "wierzący list", zawsze tak w 15. i 16. wieku, dziś wierzytelny), np. w psalterzu: "świadectwa wierząca" tłumaczy łac. 'credibilia', 'którym się wierzy' (tak samo giący, 'co się da giąć', rzekący, 'co się zowie', itp.). P. wiara.

WIERZBA, dawniej wirzba; w biblji wirzbie, wierzbiny u Leopoldy; wierzbowy, "wierzbna niedziela" (cerk. wrbnica), 'palmo-wa niedziela'. Prasłowo; u wszystkich Słowian nazwa tego samego drzewa, cerc. wrba; Li-

twa ocaliła właściwe znaczenie: wirbas, 'pręt', wirbałas, 'pa-łeczka'; łac. verbera, 'różgi, baty', verbēna, 'pręty i liście oliwy, wawrzynu'.

WIERZCH, dawniej wirzch, podhalskie wirch; pień na u, więc: z wierzchu, r. 1500; wierzcho-łek; wierzchowina, 'źródło'; wierzchowaty (o 'korcu z wierzchem'); zwierzchny, zwierzchnik; powierzchnia, powierzchowny; **zawierszyć**, 'zakończyć' (p. wiersza). Prasłowo; u wszystkich Słowian tak samo; cerc. wrch; są i postaci z s (wrసు, bułg. wrś); serb. czes. wrch (serb. wrchnje, 'śmietanka'), wrchol; rus. wierch, także 'pod-dasze'. Lit. wirszus, 'wierzch'; ind. warsh-man-, 'wierzch', warszijān-, 'wyższy'; grec. herma, 'wierzch'; łac. verruca z +versuca, niegdyś 'pagórek', 'wierzchołek', później tylko

'pryszcz'. W nazwach miejscowych złożonych wierzch oznacza 'początek, źródło': Wirzchlas, Wirzchrzeka (dziś Wyrzeka), czes. Wrchlábí (niby 'źródło Łaby'), w Marchji Ferchesar (Wirzchjezióra), niby: Wyżnia lasu, rzeki, jeziora. Tu i wierzchowcie ('pręty'), wierzchowina ('powierzchnia'), wierzchowisko, ('szczyt'), wierzchowiec, o koniu do jazdy wierzchem, 'konnej' (Czesi tego nie znają; jest na Rusi, wierchom).

WIERZEJA, 'podwój', wierzejami w biblji ("bramami", Leopolda), tak samo w psalterzu (łac. 'porta'); "pierceje albo wierzeje", 'skrzydła wrót'; wierzejny, w 16. wieku, 'cardinalis' (t.j. 'główny, podstawowy'); prasłowiańskie; przyrostek -ēja (por. kolejja i i.) do wier-, p. wrzeć, 'zawierać'; cerk. werě-

ja, itd.

WIERZGAĆ, dawniej wirzgać, wierzgnąć, wierzgliwy; dziś wyłączenie o koniu, o 'rzucaniu nogami', gdy pierwotnie wszelki 'rzut' oznaczało, rus. izwierg, 'wyrzutek'; cerk. wrěszti (z + werg-ti), wrgą; czes. wrh, 'rzut', wrhati, wrhnouti, 'rzuć'. P. wróg, wróża, bo de wırg-, werg-, jest i worg-, z czego nasze wróg. Dalszych odpowiedników brak; lit. waržas, 'sieć rybna' (z czem łączy wierszę, p., mimo różnej spółgłoski), ma ż, nie g, i należy raczej do wroz, p. powróż.

WIERZYCIEL, tłumaczy łac. 'creditor', bo wierzę = 'credo' (tak samo niem. Gläubiger od Glaube); p. wiara; dawniej dłużnikiem się nazywał, ten, "któremu dłužno" (Rej).

WIERZYĆ, p. wiara.

WIESIĆ, powiesić, itd.; obie-
sić (dziś obwiesić), obieś; wi-
sieć, obwisły, zwisły; wisieć,
t.j. wisus (jak wagus), wisęga;
wisiorek (nowe słowo!); wisać
w 16. w., wisają, dziś zwisać,
zwisają; wisielec (jak topie-
lec); częstotliwe wieszac, z
licznymi złożeniami: przy-, wy-,
zawieszac; wieszadło, wieszak.
Prasłowo, jak wisieć; od wias-
w zawiasy, nawias (rus. wies,
'waga, ciężar', wiesit' 'ważyć');
cerk. wisęti i wěsiti, i tak u
innych Słowian; rus. wisielica,
'szubienica', Brak dalszych
odpowiedników.

WIEŚ, wioska (zamiast wieska,
boć to ie nie pierwotne, lecz
"ruchome", co przegłosowi nie
ulega); wiejski (z + wieśki),
wieśny, wieśniak, wieśniaczka
(w 17. wieku wiocha i wiochna);

w biblji wieśnice ('wsi'), mo-
że z czeskiego (wesnice). Pra-
słowo; cerk. wiś, czes. wes;
ginie na Bałkanie i Rusi zu-
pełnie; łac. vicus (vicinus,
'sąsiad'; stąd wicynalny), i
o 'części miasta'; goc. weihs,
'wieś', niem. Weichbild, 'miej-
ska przestrzeń' (z niem. Weich,
Wick, pożyczyli Załabianie swo-
je waik, 'miasto'); grec. oikos;
ind. wiś-, 'ród, wieś, dom',
wiśpati-, 'gospodarz'; lit,
wieszpats, 'pan', wieszpati,
'pani' (prus. waispati), wiesz-
kelis, 'gościniec', wiesznia,
'gościa', wieszeti, 'odwiedzać',
waiszinti, 'ugaszczać'; awest.
waesa-, 'sługa', waesman-,
'mieszkanie', ind. wiśati,
'wchodzi'.

WIEŚĆ, p. wiedzieć (prus.
waist, 'wiedzieć', z oi- ē,
zamiast i u innych: ind. wit-ti,

awest. wisti-, 'wiedza'); powieść, (przy)powiastka; wieścić, obwieścić; zwiastować, zwiastun; wieszczyc, wieszcz, dawniej 'czarownik' (wieszczek, wieszczka, wieszczycza, nawet 'upiór' i 'upiorzyca'), wieszczba, wieszczbiarz; cerk. wěst' (rus. sowiest', 'sumienie'), wěszt', 'wieszcz', wěsztica, 'czarownica'; rus. wiest', wiestit', wieszczij, wieszczun; czeskie powiest', wiesztec, wiesztit. Z wieszczby poszła wieźdźba, jak prośba z prośby; wieźdźb pisze biblja.

WIEŚĆ, wiodę; w licznych złożeniach: od-, z-, do-. po-, na-, roz-, prze-, wywieść; jako częstotliwe służy wodzić (p.). Tylko w lit. (i w celt.) takie same znaczenie: 'prowadzić'; w innych językach służy wyłącznie "wiedzeniu, t.j. pojmywaniu, żony", jak i w lit. wedu, 'że-

nię się'; ind. wadhū-, 'oblubienica', irańs. wademno, 'oblubieniec'; stąd grec. hedna, 'dary ślubne', niem. wittum, 'wiano' (szczególniej kościelne). Prasłowo; cerk. westi, wedą; lit. westi, wedu, iryjs. fedim, 'wiodę'. Złożone wwieść pisano niegdys, jak każde ww, jednym w, dlatego r. 1500: wieść, o 'wwiedzeniu (położnicy) do kościoła', rus. wowiedienije.

WIEWIÓRKA, mylnie wewiórka, wiewiór w 15. wieku i w Ezo- pie; czes. wewerka, wewer; prasłowo; cerk. wěwerica; różni Słowianie przekręcają to: niewierica, lewerica, jewerica, werwerica; prus. weware, lit. weweris, wowere, waiweris (jak w cerk. wě-); łac. vi-verra, 'łasica'; kimryjskie (celt.) gwywer, 'wiewiórka'; pers. warwarah, 'wiewiórka';

niem. Eichhorn (anglosas. acve-orna), przez słoworód ludowy od- mienione znacznie? Może cała na- zwa wędrowała z skórkami od Sło- wian; może to pożyczka od nich? W ruskiem nazwa biełka (nasze biel), od jej białego futra zimowego; nasze popielice nie krajowej, rudej, lecz północnej, szarej, dotyczą.

WIEŻĆ, wiozę; z wokalizacją o: wozić (p.); por wiosło, obóz. Liczne złożenia. Prasłowo; cerk. westi, wezą; rus. wiezti, wiezu; lit. wežti, wežu, 'wiozę'; ind. wahati, 'wiezie' (i 'bierze żo- nę'), awest. wazaiti, 'ciągnie'; łac. veho, 'wiozę' (nasz wehi- kuł); niem. Weg, be-wegen (goc. ga-wigan), 'poruszać'. P.wieża.

WIEŻA, wieżyca, wieżyczka; prasłowo; pierwotne weża (weża Miklosichowe mylne) znaczyło tylko 'namiot': "Ugri stasza we-

żami...aky Połowci", u Nestora ('Węgrzy rozbili namioty jak Połowcy'); jeszcze w psalterzu 'atria': "wieże boże" ("przy- bytki", puławski). Ponieważ jednak wieża- namiot kończy się zawsze spiczasto, przenie- siono jej nazwę na Zachodzie słowiańskim (u Czechów, Łuży- czan, u nas, a od nas dopiero na Ruś) na 'wieżę', nieznaną Słowianom, gdy życie namiotowe dawno ustało. Na Bałkanie (cerk. itd.) weża 'przedsionka', a na- wet 'śpiżarnia'. Namiot skła- dano i wieziono, więc wez- ją słusznie go zwano (tak samo jaty, jatki, 'namioty', od ja-, 'wieżć').

WIĘCIERZ, 'sieć na ryby i ptaki', ruskie wjatier i ja- tier (są i postaci z l, wietyl', kaszub. wiancel); dalej się nie pojawia (prus. i lit. nazwy pożyczone z polskiego); z o

może w wąton (p.).

WIEDNĄĆ, zwiędły, więdlina ("mięsa więdle", rus. wietczina zamiast wiadcina, 'szynka'); "uwiad starczy" (wiad, 'tabes'); od wend-, wond-, p.wędzić; dziś tylko z nagłosem w-, lecz od 15. do 17. wieku także z sw-: świędły lub więdły, świędnać lub więdnać, i ta postać, z sw-, jest pierwotna; w staroczes. jest nawet chwadnouti z swadnouti (psalterz Klementyński z 14. wieku). Cerk. uwęnaći i uwędati; u Słowiańców, Serbów i Bułgarów postaci z ch: wechnoti, węcna, wechnuti, 'więdnać'; czes. wiednouti i wadnouti; łuż. wjadnyć, wjasć. P. swąd, smąd (już w cerk. sm- obok sw+: prismęnaći, osmąđiti, obok prismsęnaći), swędra, a bez nosówki: swoda, woń.

WIEKSZY, od 16. wieku, zamiast

dawniejszego więcszy i więtszy, do więce (więcej); więce skrócono we spółnik więc, znaczący pierwotnie tyle co 'dalej, więcej'. Prasłowiańskie to, od pnia węt-, went-, od wen-, oznaczającego wszystko co 'miłe, lube, rade'; więce(j) znaczyło pierwotnie: 'raczej, milej'; ten sam pień w nazwie Wenery (venus, venustus), a szczególnie rozgałęziony w germańskim, gdyż i Wunsch i Wonne tu należą, nie mówiąc o dawnem wini-, 'przyjaciel'. Od tego samego pnia pochodzi i aryjska nazwa wszelkich Wenetów (między Celtami w Bretanji południowej, dzisiejsze Vannes; nad Adrjatykiem w Wenecji); na Bałkanie i w Małej Azji (Henetoi Homero-wi); nazwa znaczyła: 'przyjaźni, mili'(?). Dla Słowian nazwa Wenetów ma osobliwsze znaczenie, gdyż Niemcy tak

ich od wieków przeczywali, i od Niemców przejęli Grecy i Rzymianie tę nazwę dla 'Słowian': Venedi u Plinjusza, Wenedai u Ptolemeusza, Veneti u Tacyta. Do dziś ta nazwa dla Słowian jest u Niemców w obiegu, mianowicie Wenden, wendisch, zowią Niemcy do dziś Łużyczan (a dawniej wszystkich Słowian zachodnich), a Winden, windisch (nazwisko Windischgrätz) Słowian alpejskich (w Styrii, Karyntji, Krainie); widocznie zwali się tak ci Słowianie, których Niemcy najpierw spotkali. Jedyna to nazwa szczepowa pierwotna (nazwa Arjów może tylko Indów i Iranu tyczy); jej powtarzanie nie dowodzi jednak żadnego ściślejszego związku między tymi Wienietami różnymi, powtarza się tak samo np. nazwa Słowian, Serbów i t.d. bez przyczyny. Jak bolje- tak i

więce- mamy w imionach osobowych, Więćław, skrócone Więtko; od takiego polskiego Więtka, twierdzi Nestor, przezwali się wielkorusczy Wiaticzy nad Oką; przypuszczam, że nie cały szczep, tylko książę, wychodząca przed Piastami(?), swoje imię szczepowi ruskiemu narzucił. Czasi z Więcesław urobili Wacława, któregośmy od nich pożyczyli, zapomniawszy o własnym Więćławie; z łacińskiego Venceslaus niemieckie Wenzel; u Czechów i inne złożenia, Wacerad, Wacemil, itd. Więcszy (biblja nie zna innej pisowni; więtszy późniejsza, większy ostatnia) uchodzi za stopień wyższy do wielki, łac. 'maior', tłumaczy w biblji i 'maior natu' ('starszy) przez: "więcszy rodem". Pomijam złożenia i urobienia: większość, powiększać itd. Cerk. węsztij,

'większy'; serb. weć, 'już , ale',
weći, 'większy'; czes. tylko
wic(e), 'więcej'; brak na Rusi.

WIĘZIĆ, więzy, więznąć, p.
wiąz.

WIĘZOŻOŁD (rus. wjazożeld',
pożyczka od nas), nazwa rodzaju
'dębu', w 17. wieku nierzadka
(więzożołodzie!); pierwsza część:
wiąz, druga p. żołod.

WIJA, 'zawierucha', częściej
wjadł (jak mokradł), p. wić;
prasłowiańskie; cerk. wijal',
wijalije, wijalica, 'burza',
bułg. wijulica, serb. wijawica;
rus. wiejalica i, z innym przy-
rostkiem, wjuga.

WIKARY, wikarjusz, dosłownie
'namiestnik, zastępujący czyjeś
miejsce'; dziś o księży wyłą-
cznie; z łac. vicarius od vice-,
vicem (p. pod weksel), vicerex
itd.

WIKŁAC, p. wicher.

WILGA, nazwa ptaka, od wilgi
(p.), bo na deszcze woła (niem.
Regenpfeifer); dawne i narzeczo-
we formy są całkiem odmienne:
wywielga, zamiast wiwielga(?),
t.j. rus. iwołha, z przesuwką
w- (jak np. wyraj z iraj,
'raj',?) przed przystawnem i-.

WILGI, wilgoć i wilgość,
wilgotny; odwilż, zwilżyć; w
cerk. i u innych Słowian tylko
wlgūk, małorus. wochkij, jako
przymiotnik; lit. wilgyti,
'zwilżyć', prus. welgen, 'ka-
tar'; niem. welk, 'zwiędły', i
Wolke, 'chmura'. Ponieważ je-
dnak teksty 15. i 16. wieku
piszą stale wilki, 'humidus',
wilkość, 'humor', należy więc
i dla polszczyzny przyjąć jako
pierwotne: wilgki (por. lekki),
zmienione w wilgi dopiero pod
wpływem wilgoci, urobionego,

jak i czasownik wilżyć, od pierwotnego pnia wedle stałych wzorów, jak słodki: słodzić. Do wilg- należy z wokalizacją o: wołg-, z czego cerk. właga, 'wilgość', nawłaziiti, 'zwilżyć', na całym Południu właga; czes. włáha, łuz. włoha, rus. wołoga i właga; u nas tego już niema; ruskie wołoga, 'przyprawa tłusta', wołozit', 'gotować na maśle', na Litwie wałgau, wałgyti, 'jeść', pawałga, 'omasta', ciekawe o tyle, że i słowiańskie mleko nazwano od 'wilgoci', młaki.

WILJA, z wigilja, łac. vigilia, 'czuwanie' (przed świętami znaczniejszemi); dziś "wilja Bożego Narodzenia"; w psalterzu wigilje ("ku czuciu", puławski); łac. vigil, 'czujny', należy do vigēre, 'być silnym, krzepkim' (stąd u nas wigor, jak walor od valēre).

WILK, wilczyca, wilczy; aryjska nazwa drapieżcy, lit. wiłkas, ind. wrkas, erańś. wehrkas, niem. Wolf (goc. vulfs); grec. lykos i łac. lupus (z p narzeczowem zamiast k) w nieco odmiennej postaci. Podobieństwo z lit. wełku (= wlekę) pozorne. Zwano wilkami i 'szkodliwe narośli na drzewie (i ciele)', co okrzesywano. Urobienie: wilczura (jak lisiura); stąd wzięli Niemcy Wildschur (o 'futrze'). P. wilkołak. U wszystkich Słowian tak samo: cerk. czes. wlk, serb. wuk, rus. wołk, łuz. wielk. Zupełnie co innego drugie wilk, skrócone z wilkum, wilkom, niem. willkomm(en), 'puhar na powitanie gościa', 'puhar cechowy' (nieraz znacznych rozmiarów, bo aż i garncowy); stąd w dawnych wierszach "gościa niebywałego wilkiem częstują", "wilka tym,

co tu u mnie niebywali", albo pełniej: "że cię wilkom ktoś wczora pić musił".

WILKOŁAK, od 15. do 18. wieku wyłącznie wilkołek, wilkołkowie; 'człowiek odmieniający się w wilka' (niem. Währwolf, dosłownie: "mężowilk", grec. lykanthrōpos); odwieczny przesąd słowiański, zapisany już w 5. wieku przed Chr. przez Herodota o Neurach (p.nur). Ogólnosłowiańska forma inna: wlkodlak, t.j. 'mający wilczą sierść' (dlaka; stąd nazwa prusko-litewska 'niedźwiedzia kudłatego', tlakis, lit. łokis); nasza zdaje się zdrobniałą od wilkoł (urobione jak mozoł, warchoł, wierzchoł,?), jeżeli to nie przeróbka dowolna niezrozumiałego wilkodlak.

WILKA, 'błazen, szalbierz'; wi-

łować, 'błaznować, szaleć'; nawilał, 'oszalał'; wyraz od 17. wieku zapomniany; lit. wilti, wiloti, 'oszukiwać'. U Słowian zachodnich oznaczał tylko tego, 'co od rozumu odszedł'; u południowych (na Bałkanie, głównie u Serbów; powtarza się i u Słowaków) wilką nazywa się ta, 'co odbiera rozum, czaruje': rusałka, duch gór i lasów, nimfa wodna i polna, wabiąca; jak rusałka, do swego "koła" (tańca), piękna, niebezpieczna, opiekująca się bohaterami, ale i mściwa. Któreż z obu znaczeń pierwotne? Za 'nimfą' przemawiają źródła cerkiewne, co od 11. wieku tylko w wilkach-rusałkach prawią; u zachodnich Słowian, co pierwotną wiarę pogańską rychlej i doszczętniej utracili, mogła nazwa przyrósć do tego, 'którego wilły oczarowały, urzekły, co szalał od nich'. U nas dorobiony i

męski wił, jak strzygoń do
strzygi. Por. czes. wilný, 'lu-
bieźny', bułg. wilněja, 'szale-
ję', serb. wilowniak, 'rozpust-
nik'.

WINA, 'kara (sądowa)', 'poena',
i 'zarzut', od 14. wieku: "dawa
winę"; winić, obwiniony; prze-
i zawinić; winny, niewinny; unie-
winniać; winować, winowaty; wi-
nowaćca, a z tego winowajca;
znaczeniowo odbiega zupełnie po-
winowaty (niby należący do winy,
bo za winnego cały ród odpowia-
dał i kary ponosił?). Prasłowo;
u wszystkich Słowian tak samo;
cerk. wina, powinŭn (nasze po-
winien, powinność), winowat, wi-
nowŭn (nasze winownik). Prus.
etwinut, 'usprawiedliwić', lit.
waina, 'wada', wainoti, 'oskar-
żać'.

WINDA, windować; winduga i

binduga, 'miejsce składowe';
od 16. wieku; z niem. Winde,
winden, co we związku z wen-
den, 'obracać', wandeln i
wandern, 'wędrować'.

WINO, krzak, owoc i napój;
winny ('smaku wina'); winnica;
winiarz; win(i)ówka; winorośl,
winogrona, winogronowy, wino-
grad ('winnica' i 'krzew win-
ny', z "winohradu grona", Po-
tock). Prasłowiańska pożyczka
z łac. vīnum, rozeszła się
od Bałkanu; cerk. wino, wino-
grad, 'winnica', 'łozą'; wi-
nograd niepolskiem ra zdradza
czecha, winobranie również
czeskie? Na Rusi winó, 'wódka',
winokur, 'gorzelnik'. Ale
jabłka winniczki w 16. wieku
windliczki się zowią, więc na-
zwane od jakiejś miejscowości
(jak borsztówki, japurty)?

WINSZ, winszować i winczować, od 16. wieku ogólne, z niem. wünschen, Wunsch, poprzez czes. winsz, winszowati, od pnia wen- (p. większy, Wenedzi).

WINT, z Rusi, wintowy; wintówka; i o grze 'wiście', i o 'strzelbie'; nazwa strzelby od wintów, 'śrub', z niem. Gewinde.

WIODRO; prasłowo, dziś zapomniane, o 'jasnej pogodzie', w biblji o 'gorącu' ("upalenie", Leopolita); cerk. wedr, 'jasny', serb. wedriti se, 'rozjaśniać się', słowień. wedernica, 'tecza', czes. wedro, 'ciepło', 'łuz'. wjedro, 'pogoda', rus. wiedro; brak w lit.; niby niem. Wetter i Gewitter, ależ to łączą z wiatr, łac. ventus, itd., od pnia wē-, p. wiać, gdy nasze słowo służy 'cichej, ciepłej pogodzie'.

WIOR, wiórnik; wiórzysko, dawniej wierzysko; 'trzaska', 'strużyna'; u wszystkich innych Słowian z i-: serb. iwer, słowień. iwěr, czes. (j)iwera, rus. iwieren' (bez i- tu i, owdzie po narzeczach). Jakaż powstać pierwotna? Nierzadkie są przykłady przydechowego i- (irej, iwołga), ależ przecie i polszczyźnie niebrak przykładów odpadania nagłosowego i- (glica, gra, mieć).

WIOSŁO, wiosłować, wiosłarz z wieślarz; prasłowo; cerk. wesło, od wez- (p. wieźć), z przyrostkiem -tło czy -sło.

WIOSNA, ludowe wiesna (bez przegłosu), wiosenny, wiosnianny; prasłowo; cerk. wesna; lit. z innym przyrostkiem, wasara, 'lato', pawasari's, 'wiosna' (i 'styczeń' czy 'luty' tak zowią, wasaris); ind. wasanta-

'wiosna', wāsara-, 'dzień'; grec. ear (z⁺ wesar), łac. vēr, 'wiosna'; wywodzą od was-, 'świecić', p. jutro, albo od wes-, p. wesoly.

WIOTKI, wiotkość; wiotszeć albo wietszeć (dziś pisane mylnie; wietrzeć, wietrzeje, zwietrzało, wywietrzały, jakby we związku z wiatrem) dowodzi, że poprawne brzmienie jest: wiotchy, wiotszeć, i tak zawsze w 15. i 16. wieku pisano; i znaczenie się odmieniło: wiotchy znaczył tylko 'stary', więc w biblii: wiotche ("stare", Leopolita), wiotchością ('od starości'), "rucho jich nie zwiotszało" ('nie zstarzało się'), zwiotszeje, 'zstarzeje', w psalterzu; ale już w biblii nabiera znaczenia 'słabości': "wszystko zwiotszałe" ('słabe'), "wiotche szaty" ('lekkie'). Dalej: wiotesz, 'starzyzna', wioteszka, 'suknia niemowa, co wietszeje i starzeje';

wiotech i wiotek, o 'pierwszej i ostatniej kwadrze miesiąca': "nie zna, jako miesiąc w pełni, wiotchu" ('nie zna nowiu'), ludowe "na wietku", 'na nowiu'. Prasłowo; cerk. wetūch, 'stary', i tak u wszystkich Słowian; lit. wetuszas, 'stary'; ind. watsara-, 'rok' (w pewnym cyklu lat), grec. etos (z⁺ wetos), 'rok', łac. vetus, vetustus, 'stary'.

WIR, wirować, wirowy, pisane w 16. i 17. i przez ier; jedno z arcyrzadkich słów, gdzie wkońcu i nie uległo przed r przegłosowi w ie; wawiry, w 15. wieku, 'zawiły, kręty'; wir, 'odmęt', właściwie tylko: 'gdzie woda wre, kotłuje'; p. wrzeć; prasłowiańskie; cerk. wir, 'odmęt w wodzie', i tak u wszystkich Słowian; znaczy nieraz 'zdrój, źródło' (co wywiera).

WIRCAUZ, z niem. Wirtshaus: 'gospoda, karczma, gościnny dom, osterja (włoskie), karwaser (tureckie)', w słowniczku z 1607 r.; na dworze Władysława IV i Jana Kazimierza nazwa 'zabawy dworskiej' (z przebieraniem się; A. Morsztyn na te zabawy wiersze pisywał).

WIRYDARZ, 'ogródek' (jest i wirdarz r. 1500), z łac. viridarium, 'zielenina', w 16. i 17. wieku stałe; skrócone i odmienione w 16. wieku w bindarz(yk), gdzie pierwsze r tym razem w n rozpodobnione.

WIRZBCA, 'pas', w obu psakterzach: "jako wirzbcza, jaż się weźdy pasze"; zamiast wirzwca, od prasłowiańskiego wir-wi, 'powróż', co przyrostkiem -w od wir-, 'wiązać' (p. wrzeć), jak np. bīr-wī od bīr-, 'nieść' (p.

bierwiono); cerk. wrw', rus. wieriwka, 'szpagat', serb. wrwca, słowien. wrca, czes. wrw, ob(w)rw; lit. wirwē, prus. i łotew. (również, jak nasze z "błądnem" b) wirbe, 'powróż'. W 16. wieku wier(z)bcza i wierzbeczka, jak i obierz, p. (z ob-wir-wi), należy do przypraw łowczych.

WISIEĆ, wisioł, 'wisielec', p. wiesić.

WISKAĆ, wiszczeć, o głosie konia: "koń wiszczy", ale i o człowieku: wiskanie, 'płakanie'; miesza się z wyskiem (od wycia, wyku), tak, że dawne przezwisko szydercze 'dziewcząt', wiskulichy, tu i tam odnieść można, jeśli to nie wy-skulichy, 'co skuły, szczeki, wystawia'. P. wizg.

Wisła, Niema na Północy i Wschodzie Europy drugiej nazwy rzeki o równie niezmiennem brzmieniu; że Lacinnicy-Grecy ją i Vistla, Viscla, Vistula (albo nawet, wedle innych męskich nazw rzek, Visculus) i Vissula pisywali, dowodzi tylko pierwotności naszego brzmienia. Przez całe dwa tysiące lat jedynie cesarz Konstanty 950 r. drugą jej nazwę przytoczył, Diczke, ale to tylko nieporozumienie, a jeżeli ją od 15. do 17. wieku i Białą Wodą opisują, nie uchronimy się podejrzenia, że działa tu świadomie nazwa niemiecka: Weissel, Weichsel, stalle a mylnie od weiss, 'biały', odwodzona. Nazwa ta w Polsce zupełnie odosobniona, bo wszystkie Wiślice, Wiśluki (rodz. męski i żeński), Wiśluki, a nawet narzeczone nazywanie 'wylewów wiosennych' wiślami, poszły od nazwy

rzeki samej, są niepierwotne, więc niczego nie dowodzą. I u innych Słowian nazwa taka niemal nie istnieje; jedynie na Polesiu powtarza się coś podobnego (jest Wisła, Wiślica, błoto Wiśło). Możliwe wobec tego zapytać, czy to nie nazwa obca, przedśłowiańska, jakichś nam nieznanymi tubylców najpierwotniejszych. Lecz samo brzmienie (por. i rodzaj żeński, ulubiony u nazw rzek słowiańskich) tak nam poufałe, że nietrudno nam uwierzyć w wywód słowiański. W takim razie wytłumaczymy ją najłatwiej jako Swisłę, z odpadnięciem nagłosowego s- (por. więdnać), i porównamy nazwy rzeczne z ocalałym s-: Świsłocz (dopływy Berezyny i Niemna), naszą Świslinę(?); te wywodzą się od pnia sweit-, 'jasny, biały', z przyrostkiem -sło lub -tło.

Kto zaprzeczy utożsamianiu Wisły, Wisłoka, z Świsłoczą, znajdzie od pnia wis- (weis-) liczne nazwy rzeczne na obszarze niemieckim (Wesera- Visurgis i i.) i celtyckim, a z równym prawem mógłby wychodzić i od pnia weik- (wik-), z podniebiennem k, co w Słowiańszczyźnie wćwnieź wisdaje; dla obu pni znaczenie najogólniejsze: 'cieczenie'. Czy (arcyrzadkie zresztą) nazwy Isła, Isłanka (obie w dorzeczu Wisły), Isłocz (albo Wisłocz?, dopływ Berezyny), nie powtarzają tej samej nazwy? Mistrz Wincenty Wisłą nazwał Wandalem (p.Wanda), ale to tylko dowolne umiejscowienie fantastycznej całkiem nazwy, i jeszcze mniej waży niż Dizike Porfirogenity.

WISZ, 'sitowie', "chwytać się wiszu" (niby tonący brzytwy), "w wisze i rogoże"; wiszowy; wiszowaty, 'gruby' (o sianie); wiszar,

'zarośli'; tylko u nas, od 15. wieku, i u Słowiańców: wisz, 'sitowie'; na Rusi nazweczowe, wisza; długie liście zwisają na dół, i niby stąd nazwa; ależ powtarza się w lit. wikswa, i wikszris, 'sitowie', wizga, prus. wizene, 'trawa', weisigis, 'łąka', niem. Wiese, 'łąka', norwes. veisa, 'muł', vīse, 'badyle', więc słoworód ów jest "ludowy", a pień znaczył raczej 'mokre' czy 'pełne'.

WISZNIA, prasłowo; tak samo i to samo powszechnie, bałkańskie, ruskie itd. wisznia; z słowiańskiego pożyczka (ale przeczą temu) w niem. Weichsel(?); wiśniowy (kolor), wiśniak. Prapożyczka od Kaukazu i Grecji (byssinē), gdy trześnia (p.) z Zachodu przybyła.

WITAC, powitać, powitalny ;

nasze i czeskie znaczenie nie pierwotne; pierwotne ocalało w zawitać: "zawitał do nas", 'przybył na pobyt, mieszkanie', bo witali znaczyło tylko 'mieszkać'; cerk. witali, obitali, obitěl, 'mieszkanie', přewitali, 'przesiedlić się', tak samo w ruskiem; lit. wieta, 'miejsce, osiadłość'. W imionach osobowych, Witosław, Witomysł, i Drogowit, Świętowit, Jarowit, znaczy wit to samo co byt: Drogowit tyle co Drohobycz.

WITEZ, p. zwyciężyć.

WIZERUNEK, dawniej wizerunk, 'obraz, abrys'; pierwotny czasownik, wizerować, bardzo rzadki, z niem. visiren, a to z romańskich języków (franc. viser) od tegoż łac. visere, od którego wizyta, wiza, awizować, wizawi (łac. visus, franc. vis-à-vis); rewizja, rewizor, rewidować itd., prowizja, prowizor (w aptece),

aprowizacja, a wreszcie i belweder (z włos. belvedere); wszystko wkońcu od łac. videre (nasze widzieć).

WIZG, 'pisk', ruskie wizg, wizzał, 'piszczeć', odmianka do wisk, p. wiskać.

WITKA, witwa, p. wić.

WLEC, wlekę, wleki; już od końca 15. wieku pojawia się, zamiast ie, niepierwotne io: wloką, włóki; liczne złożenia: odwlec (i o czasie), nawlec (np. igłę), dowlec, przywlec, powlec, wywlec, zawlec; częstotliwe: nawlekać itd. Przesztawione z welk-; z samogłoską o p. włok. Prasłowo; cerk. włęka, włészti; rus. wołoku, wołocz; czes. wleku, wléci z tą samą samogłoską, el, zamiast wymiany: el, il (por. serb. wući z ⁺wlkti); lit. (z ową

różnicą): welku, wilkti, 'ciągnąć'; prus. au-wilkis, 'nić', lit. ap-wilkas, 'ubiór'; awest. fra-warczaiti, 'zawleka', aipi-warczaiti, 'nawleka ubiór', grec. aloks (z a-wloks), 'bróзда', niem. walken, 'ugniatać sukno', dawne walgen, 'toczyć'.

WTULIĆ SIĘ, wtulać się, 'wpoić się', częste w 17. wieku: "co się raz do serca wluliło"; p. lulek i lelum.

WŁADAC', władnąć, władza, władny, władzca (dawniej i włajca, jednowłajca), władztwo; własć, właściwy, właściwość; własny, własność; zwłaszcza; władyka ('biskup', ruskie, cerkiewne, tłumaczy greckie kyrios, 'pan', tytuł biskupi); Władysław (tak samo obce, łacińskie i węgierskie, Ladislaus, Laszló); pomijam złożenia: zawładnąć itd.,

nadwładza, albo z włado-, albo właściciel, przywłaszcząć; władarz. Wszystkie te słowa okazują -ła- zamiast zwykłego -ło-, istniejącego albo w dawnym języku, szczególnie w 15. wieku, albo ocalałego do dziś, a więc: włodać, włodę (Kazania gnieździeńskie, nie: włodzę), włos(t)ny, włodarz, włosć (włosćianin, włosćiański), Włodzisław (stąd nazwy miejscowe Włocławek i Wodzisław), Włodzimierz; włodyka, co z 'panującego' zszedł nisko: "ubogi włodyka, ale nie klejnotnik", 'szlachetka-żołnierz bez wioski, więc 'nieosiadły' ("ubogiej włodyki kraple", r. 1472). W psalterzu tylko włodać, w biblii obie postaci co raz się mieszają: władać, władnąć (sobą, niebem), albo włodać (niczem), włodarz ('satrapa', 'trybun', 'zwierzchnik, urzę-

dnik'; od 16. wieku do wsi ograniczony), włodnąć ("nad chleby", albo "chleby", t.j. chlebami; "włodli dniem"), włość ('ziemia, państwo, ojczyzna', 'prowincja, szczepl', 'dom'), włostny, 'prawowity' (własny, Leopolda), włosny, mniej częste ("z włosnego serca"), włosność ("prawo", Leopolda). Tylkoż z tego nie wynika bynajmniej, żeby postaci z -ła- nie były równie polskie jak postaci z -ło- (pominawszy jawne pożyczki: władyka, Władysław, obie nie polskie). Prasłowo; cerk. własti (tego nie mamy), władą ('włodę'), włast' ('włość'), władyka ('pan, włodyka'), właszt' ('włoszczy'), i tak samo na całym Południu i u Czechów; na Rusi wołost', Wołodimir (postaci cerkiewne z -ła-, władiet', przeważają). U Łużyczan boża łość (z +włość) stała się mityczną postacią. Pruskie waldujko, 'rycerz,

pożyczka z naszego włodyka (urobiono to nasze słowo przyrostkiem -ka od rzeczownika +włody, 'panowanie'). Pień wełd-, wołd-; u Słowian już tylko wołd-, natomiast Litwa oba pnie zachowała: weldēti, weldu, 'panuję', welst, 'panować', wełdamas, 'poddany', prus. weldūnai, 'dziedzice' (a jest i postać z il: apwildo, 'osięgnął'), waldyti, 'panować', wałdōnas, prus. wałdnikas, 'panujący'. Powtarza się w niem. walten, 'panować', dawne wałdan, Woldemar = Włodzimier, goc. wulthus, 'przepych'; łac. valēre, 'być silnym' (stąd validus, 'silny', nasze inwalida, do słownie: 'bezsilny'; dalej walor, walorowy, waloryzacja). Pomijam złożenia, własnoręczny itd., lub urobienia, jak właścizna, właśniejszy. W psalteryzach obłaszoze, 'osobnie', zdas

je się czechizmem, por. nasze zwłaszcza.

Włoch; liczba mnoga dziś: Włosy, dawniej prawidłowe: Włoszy (-si, jak w nasi itp., zamiast jedynie poprawnego -szy); Włochy, dawny biernik, 'Italja'; włoski, włoszczyzna. Przystawka z⁺wołch; ruski "pełnogłos" w Wołoch, "Wołoska ziemia", a w formie obcej, niesłowiańskiej: wałaski ("wałaski capie", już w Ezopie Biernatowym), por. niem. Wallachei, 'Wołoszczyzna'; stąd wałach, p. (z niem. Wallach) i wałaszyć, bo pasterze "wałascy" konowałyami bywali. Oznaczał⁺wołch Słowianom wszelkich Romanów; na nich przenieśli to nazwisko od Niemców; ci najpierw wszystkie plemiona celtyckie, a później i romańskie (co siedziby dawne celtyckie objęły, np. w Francji) zwali Walh, dziś w dalszem, przymio-

tnikowem urobieniu: Wälsche (= włoski); to Walh poszło z nazwy wielkiego szczepu celtyckiego, Volcae; z nimi Niemcy najpierw się spotkali i z siedzib ich wyrugowali. Od Słowian pożyczili Grecy swoje włachos, 'pasterz'; Węgrzy różnią Oláh, 'Wołoch', od Olasz, 'Włoch'; rozróżnianie równie dowolne jak nasze Wołoszyn i Włoch, co właściwie jedno i to samo.

WŁOĆ, już niemal nieznane, chyba w nazwie roślinnej prąsiana włoś; prasłowo dla 'kłosa'; bułg. wlatja, serb. wlatati, 'kłosować', wlatak, 'kłosek'; słowień. (w)lat, czes. lat', látka, 'kłos(owsa)', i 'materja, treść'; rus. wołot', 'kłos'; lit. waltis, 'kłos owsa'; prus. wolti, 'kłos', tylko nie z⁺walkti- to poszło, narzeczone walksztis niczego

nie dowodzi. R. 1472 prosiana włoś, później i prośnowłoś i prosiana błoc, dla rośliny 'senecio' (później i świnię kadzi-dło; prosiany kwiat już 1472 r. dla odmiany tegoż 'senecio', jakby "prosia szczeć"), nie od "włosów prosięcia, że owoce opatrzone puchem". Za tem przemawiałoby jednak starorus. wołod', wład', 'włos', i o 'zieleni ziemnej' używane, wołot', 'nić'.

WŁOK (na ryby); włókno, włóknisty; włóka (pola, od włóczenia, 'bronowania', por. homerowe ółks, 'bróзда'); włóczyć, włócze-ga (przyrostek jak w ciemę-ga); włóczebne (rus. wołoczebne): chodzenie w poniedziałek wielkonocny (niby po kolędzie, a raczej dyngusie) chłopców, obdarzanych za śpiewy święconem (tylko w stronach ruskich), jeszcze w 18. wieku 'wielkonoc-

na danina do dworu'; włóczkowie krakowscy, 'flisowie, co drwa po Wiśle włóczyli'; włóczka (od nawlekania); włokita, z ruska wołokita, 'mitręga, włóczenie po sadach i urządach' (włokita od ⁺włoky, por. taki sam rzeczownik ⁺włody w włodyka, albo w kopy-to od kopać); częstotliwe właczać, uwłaczać. Cerk. włacza, rus. wołocz, cerk. włakno. Z wołk-do welk-, p. wlec. Jest i dawny rzeczownik męski włoka, 'ten, co się włóczy', wywołka, 'co zrzucił szaty księżę'; nazwy żartobliwe: włóczykij. Stąd i włócznia, 'kopja', "którą uwiązawszy u łęku przy koniu, włóczyli (za sobą)". Tu należy powłoka (p. oblec, obłok), lit. apwałkas i uwałkas (to samo).

WŁOS, włoszek, włosie (zbi-orowe); włosisty i włośchaty

(ch nieraz w podobnych "zgrubieniach", por. Moch do Moskal); włosień; włosiany, włosien(n)ica (dla umartwienia ciała noszona), w bibliji "gzło włosiane" (włosieniec, Leopolda). Przystawka z⁺ wołś; rus. pełnogłos wołos, cerk. czes. włas. Prastłowo; awest. warsa-, 'włos'; lit. walałai, 'włosy ogona końskiego'; ind., z inną samogłoską, wala- (to samo); iryjs. folt (z przyrostkiem -t, por. wyżej włoć, starorus. wołod'), 'włosy, runo'. Nasze odmianki z ch prastare, w nazwach roślinnych: wlochynie, a z tego: łochynie, wlochaciny i wlochacinki (16. wiek), 'żyłki', 'kosmaciny'; wlochaciny i włosiny, 'agrest', r.1472. Ten sam pień na Rusi z r. i bez zwykłego przejścia rs w rch: worsa, 'włos na suknie', worsianka, 'szczotki'; lit. warsa, pożyczka z ruskiego.

WNATRZ, p. wnętrze.

WNET, wnetki; w 16. wieku hnet, hnetki; wneteczki, 'rychło'; pożyczka z czes. inhed, ihned, hned, hnet (z mnóstwem odmian), od in-, z tym samym przyrostkiem co w tegdy, kie-(g)dy: ⁺inügdü; in- nie jak w inędy, 'indziej', lecz w pierwotnym znaczeniu: 'jeden', jak w inochod, cerk. wuina, 'ciągle'; dosłownie więc: 'jeden raz'; por. zaraz.

WNETRZE, wewnętrzny; zewnętrzny, wewnętrzny, wywnętrzać się, zwnętrz i wewnętrz; wnętrzości; wnątrz (samo nątrz mylne), "wnątrz przebytką", z wnątrz i zewnętrz, w wnątrza (biblija, psalterze); wnet(e)r, wnetrek, o 'wałachach', 'wieprzach' (ich muda wnętrzné, 'wkręcone'), wnetrz, 'kiernoz', r.1500 wnetrek.

Prasłowo: pierwotna postać przyimka wn- (jak w wniść) i ⁺ątri ('wnętrze, wnętrzości'); cerk. izątri, 'zewnątrz' (z ątr-: wątroba i jątrznica, p.); grec. (z inną wokalizacją) entera, 'wnętrzości'; łac. inter(n)us, 'wewnętrzny' (z tego nasz internat itd.); ind. antra-, 'wnętrzości', antara- 'wewnętrzny'; brak w lit. (antris, o 'niewytrzebionym?'). Więc nasze wewnętrzny ten sam przyimek dwukrotnie powtarza, rus. wnutriennyj raz go daje, tak samo czes. wnitřní; w rus. i serb. powstaje mylnem dzieleniem słowa nowy rzeczownik: nutro ('serce'), nutriec, serb. nutrak, 'wałach'; czes. ni- z niu-, zamiast nu-. Pierwotne ⁺ątr we złożeniu z przyimkiem przybiera zwykłą postać -i (jak ispoń itp.); samo ocalało w cerk. ątriń, 'wewnętrzny', ątrižadě (i różnie), 'we-

wnętrznie'.

WNIMAC', 'mniemać', ginie już w 14. wieku; psalterz puławski zastąpił już nieraz wniamał psalt. florjańskiego przez: mniamał, a kopista florjańskiego nieraz słowo mylnie wypisał; prasłowo; cerk. wnimati, rus. wnimat', częstotliwe (wnimają) i inne, wnemlją, wniemli, 'słysz'; od jąć (p.), co pod wpływem czasownika mnić (p.) odmieniło wn-('w') przedimka w mn- (p.mniemać).

WNUK; wnek, wnęka, węcza, węczeża, od 14. do 17. wieku, dziś podhalskie, w biblii: wnu-ków i wneków; inni Słowianie postaci z nosówką nie znają, mają tylko u: cerk. wñuk, bułg. unuk, mnuk, serb. unuk; w- przydech, -uk, -ak, przyrostek, z stałą wymianą samogłos-

kową przed k; pienne ūn- przypomina owo an-, od którego pochodzą wszelakie nazwy pokrewieństwa u Arjów: niem. Enkel, 'wnuk', i Ahn, 'dziad' (bo dla 'dziadów' i 'wnuków' jedna bywa nazwa, p. pra-), grec. annis, łac. anus, 'babka', lit. anyta, 'świekra', prus. ane. Pień to ogólnie ludzki, węg. anya, 'matka', itd.

WNYK, 'pętlica-siatka', to samo co wnuk, dawniej ogólne: 'siecici', 'dołki', 'zasadki', co oczywiście poszło od wnikania (p. nikać); wnikliwy, 'wnikający' (wnitki błąd druku, zamiast wniki). Obok zaś wnyków i wników jest i (nowe?) słowo: wnąk i wnąka, 'framuga, wklęsłość', w anatomji 'hylum', wnąkliwy, 'wnikliwy', oboczne do wnuk, 'wnętrze': "we wnuku kłóje", "drzewo we wnuku spróchniałe", "coś mię boli wnuku", "we wnu-

kach", "z nuka" (albo "z wnuka"), 'z środka'; tu u zamiast ę, boć to do wnętrza należy.

WOCHLON, w 16. i 17. wieku, z niem. Wochenlohn, 'zapłata tygodniowa', dalej 'zapłata' wogóle.

WODA, wodny, wodnik (na niebie), wodziarz, wodnisty, wodność; wodociąg, wodolej, wodotrysk, wodowstręt, rozwodniać, nawodnienie; powódź; wódka tłumaczy łac. aqua vitae (okowita, 'woda życia'), od nas na Ruś powędrowała; wódeczka, wódczany. Prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian. Lit. wanduo i unduo, drugi przypadek wandens, prus. wundan i unds, z pierwotnego ⁺wóden- i ⁺ūden-, 'woda'; goc. watō, niem. Wasser; ind. udan-, grec. hydōr, łac. unda; ind. od-man- 'powódź', i unatti,

'leje', awest. wadi-, 'bieg wody'.
W woda -a może nie jest zwykle
-a żeńskie, lecz poszło z -ō i
całą dalszą odmianę wywołało,
co pierwotnie z litewską byłaby
zgodna, niby: ⁺wodō, ⁺wodan-s, z
czego prawidłowe: woda, wody; za
tem dopiero inne przypadki we-
dle odmiany żeńskiej; przypu-
szczają nawet, że to jedyny po-
dobny rzeczownik(?). Por. wia-
dro, wydra.

WODZIC, częstotliwe do wieść
(p.); -wód we złożeniach: wywód,
rozwód, odwód; zwód (praw, 're-
dakcja'), i zwodzić kogo (z pra-
wej drogi), 'seducere', zwodzi-
ciel; dowód, powód ('strona
skarżąca'; 'przyczyna'; stąd wzię-
te rus. powód); przewód ('condu-
ctus', stąd "przewodnia niedzie-
lą"); przewodnik, przewodniczyć;
obwód (i 'powiat', późne słowo;
pierwotne obód, p.); zawód (za-
wieść się na kim; zawód i 'ubie-

ganie się', zawodnik, współza-
wodniczyć); zawodzić nad kim,
'biadać'; dalej wódz i wódca,
przywódca, dowódca, wództwo,
wodzowstwo; -woda w słowie
wojewoda, co ma być tłumacze-
niem z niem. herizogo, ależ
niem. ziehen nie jest 'wieść';
takie złożenie jednak bywa
istotnie niecałkiem w duchu
słowiańskim, coby się raczej
wojnikiem objawiał; woiewódz-
two. Tu i podwoda, uciążliwy
obowiązek dostarczania podwód,
'wozów', podwodzenia niemi za-
pasów wszelakich'; wodze, 'cu-
gle', z ⁺wodja, rus. wozża.
Złożenie wodzirej, już w 15.
wieku. Por. prowadzić. Obce
(ruskie): prowodyr. Prasłowo;
cerk. woditi, wożdą, woźd',
'wódz', powód, 'wodze, cugle',
proważdati, 'prowadzać'; lit,
wadyti i wadzioti, 'wodzić'
(ale waduoti, 'wywodzić wy-
kupnem'), wadas, 'wódz' (ale

i 'poręka, zastaw'), pawadas,
'wódz', iwada, 'wodociąg'.

WÓJ, przestarzałe, 'żołnierz';
wojak (Piekarski 1650 r. twierdzi, że słowo z Czech przybyło),
wojaczka, wojacki; przymiotnik
+ wojski, nieznany w języku, ocalał we dwu rzeczownikach: woj-
ski (i podwojski), 'tribunus',
'urzędnik ziemski, czuwający na zamku-grodzie nad spokojem ziemskim w czasie wojny'; rzeczownik
żeński: wojska (domyślnie: ozęta, siła, lub coś podobnego), zbiorowe, jak np. Polska, wyłącznie używane w 14. i 15. wieku: "wojskę (w biblii woyska, mylnie napisane) jego wrzucił w morze", w psalterzu, tak samo w biblii: "księżęta wszej wojski", "zabił wojskę", "przykaże swym wojskam", "wojska niebieska tobie się kłaniają" (zamiast "kłania", dawnym trybem). Od 16. wieku u nas, jak

u Czechów i Rusi, odmieniono rodzaj na nijaki: wojsko; tylko Serbowie zostali przy żeńskiej wojsce (albo dawniej u nas wojszcze, jak: Polszczę). Stąd wojskowy, wojskowość. Inne prastare urobienie: cerk. woin, stąd wojnik na Bałkanie od 9. wieku; stąd i wojna, wojeński (dziś tylko wojenny): "plon wojeński", "w mocy wojeńskiej", biblja; złożone: wojewoda, por. niem. herizogo, Herzog (ale to nie tłumaczenie z niem.; p. wodzić); wojować i złożenia (oś wy-, zwojować), wojownik, wojowniczy. Prastłowo; cerk. woj, woin, 'żołnierz', wojnik, 'wojewoda', wojna, wojewati, wojska. Pień wei-, 'prześladować, gonić'; lit. wyti, pawyti, wajoti, 'doganiać', pawijys, 'droga, gony'; awest. wajaiti, 'goni', witar-, 'goniciel', wjańa-, 'ścigany';

ind. weti, 'ściga'; grec. hiemai, 'dążę'; łac. via, 'gony, droga' (stąd nasz wijatyk, "na drogę"); niem. Waid-mann, 'myśliwy', Pierwotne słowiańskie wi-t*, 'zdobycz' (cerk. wūzwit', 'korzyść', zysk', izwitije, 'owoc'), p.zwyczaj; w bułg. jest i nawija, 'zwyciężam' ("da nawijete diawolu"); cerkiewne po-wi-nąti, po-wi-nowati, 'podbijać', obinowati sę, 'strachać się' (ale rus. "bież obiniakow" poszło od owijania).

WOJ, zwój, oboje, powój, p. wić.

WOJE, p. oje.

WOJŁOK, wojdłok u Reja (z mylnem d, jak w jedlca, polednia), 'podkład pod siodło'; przez rus. wojłok, 'pilsń', z tatar. ojlik, 'to, czem się nakrywa'.

WÓJT, wójcik, wójtowa, obiorowe wójcia, wójtować, z niem.; p. wokować.

WOKOWAĆ, 'wołać'; wokalis, ~~'samogłoska'~~ (u Seklucjana 1548 r.); wokabuła; wokabularz, wychodzący od 1537 r. w Krakowie (słownikiem z czeska przezywany); wokalista, 'śpiewak'; wokanda, 'rejestr, lista'; rewokować, 'odwoływać'; inwokacja; prowokacja; adwokat, itd.; wszystko od łac. vox, 'głos', vocare, vocalis, vocabulum, advocare. Od łac. advocatus, przez niem. Vog(e)t, pochodzi i wójt, co od nas na Ruś przeszedł, a z wysokiego urzędu miejskiego spadł do wsi.

WÓL, wole, 'podgardłek', na Zachodzie i Rusi polskiej; czy nie od wól?

WOLA; i w nazwach miejscowych, Wola (jak Lgota, Swoboda), 'świe-
żo lokowana osada z uwolnieniem
od danin na lat kilkanaście';
wolny, wolność, wolnościowy; po-
woli, powolny; zwolić (i jeszcze
raz złożone: zezwolić, już w Ezo-
pie), znaczy i 'zgodzić się', i
'wybrać'; pozwolić, dozwolić, wy-
zwolić, ale w psalterzu jeszcze
wywolić obok wyzwolić, 'libera-
re', zwolenstwo i woleństwo, al-
bo "lecieństwo", 'wolność'; nie-
wola, niewolnik, niewolnictwo;
woleć; wolej, 'raczej', u pisa-
rzy białoruskich, t.j. "litew-
skich", jak Chodźko, Syrokomla;
wolnica, 'wolne targowisko';
złożenia: dobrowolny, samowola,
swawola (p.). Do zwolić, 'wy-
brać': "matko zwolena" w Bogu-
rodzicy, 'wybrana', zwolennik,
'apostoł', później 'partyzant'.
Prasłowo; cerk. wolja, woliti,
newolja; p. wielki.

WOLANT, o 'grze - piłce', i
o 'sukni', od 18. wieku; pó-
źniej i o 'lekkim powoziku';
francuskie, od voler, 'latać'.

WÓŁ, wołowy; wołek; wołowi-
ty; woli, wolik; wołowszczy-
zna, itd.; wolarz, dawniej wo-
łowiec; nazwa wyłącznie sło-
wiańska, obca Litwie. Wołyń
jednak, gród, czy ruski (od
grodu całą ziemię Wołyń
przezowano), czy pomorski
(niem. Wollin, niemądrym wy-
mysłem kronikarskim i Julinum
przezywany, niby od Juljusza
Cezara i jego tamże przecho-
wanej włóczni; por. luby)
brzmi i Welyń, co pewnie od
wiel- należy, por. Wieluń,
Wieleń. Dawny wywód: "wół zaś
- przetoć wołem zową - stąpa
wałem" (Potocki) również wart
jak i pożyczka z turko-tatar.
(wogulskie wolow, wulu, u
Czeremisów wolik; czyż nie ra-

czej oni to z Rusi wzięli?). U wszystkich Słowian tak samo: cerk. woł, wołuj, 'wołowy', wołuch, 'wołopas', itd.

WOŁAĆ, wołacz; liczne złożenia: od-, przy-, wy- za-, zwołać, powoływać; słowo zachodniosłowiańskie; u Czechów i Łużyczan jak u nas. Stary okrzyk: czes. wele, wele (14. wiek), cerk. o wele, i wole; może stąd wołać, co zawsze coś 'donośnego' oznacza.

Wołoch, wołoski, Wołoszczyzna, to samo słowo co Włoch (p.), tylko że przyszło z Rusi i z ruskim "pełnogłosem" -oło-, zamiast naszego -ło-; różnica więc podobnie dowolna, jak np. w węgierskim między Oláh, 'Wołoch', a Olasz, 'Włoch' (od liczby mnogiej, cerk. Wlasi). Por. wałach.

WOMITY, womitować, ludowe wonity, wonitować; z łac. vomitus, od vomere z ⁺vemere, prasłowa u wszystkich Arjów: lit. wēmti, wimdyti, wemałai; ind. wamiti, pers. wamiṭan, grec. emeō (stąd emetyk); Słowianie jedyni je stracili.

WON, późne, zamiast dawnego wonia (jak i wiele innych podobnych, por. kieszenia, łodzicia, pieczenia, pościela, pogonia, tonia); wonny, wonność; wonieć. Prasłowo; cerk. wonja; z wachać (p.) tylko przypadkowo podobieństwo, bo wonja poszła z ⁺wod-nja, ⁺wodę, albo ⁺swodę, znaczy 'pachnę, śmierdzą' (język tych wrażeń nie rozróżnia; np. niem. stinken 'śmierdzieć', ale w Holandji mówią o róży: stinkt; i na Rusi woniat' znaczy 'śmierdzieć'); jedyny przykład tego prasłowa ocalał w prawidłach cerkiew-

nych (13. wieku, w berlińskim rękopisie): "aszte ząb swodet", 'jeśli ząb cuchnie'. Poszła więc wonja z ⁺swodnja i stoi we związku bezpośrednim z wędnać, świędnąć (p.), wędły, świędły, co również od 'cuchnienia' przewane.

WOR, worek, woreczek, workowy, workowaty; worowina i worowatka, 'płótno na wory' (por. wereta); od wrzeć, 'zawierać', 'zatykać'; por. rus. wor, 'złodziej', pro-wornyj, 'zwinny' ('wtykalski'); u Czechów jak u nas; p. wrzeć, por. wronka.

WORF, w 16. wieku, 'rzut' i 'gałka', z niem. Wurf, od werfen, 'rzucić' (od tkacza wzięte, p. warp), nasze wierzgać (p.).

WOSK, woskowy, woskować, woszczyna; woskobojnia i woskow-

nia; prasłowo; cerk. wosk; lit. waszkas; mniemana pożyczka z niem. Wachs, jakby pień brzmiał pierwotnie ⁺wokso-, od jakiegoś weg-, 'tkać' (jak Wabe od weben)?

WOTUM, wotować, wotant, woty-wa, z łac. votum, votare, od voveo, 'ślubuję (bogom)'; słowo aryjskie; ind. wāghat-, 'modlący', grec. euchomai.

WÓZ, wózek, wozowy, wozownia; wozić, z licznymi złożeniami, od nich: wywóz, nawóz, przywóz (przywoźny); woźny, 'sługa sądu'; woźnica, w biblii obok niego częściej wozatarz, co i 'wóz' oznacza (u Leopolicy zawsze woźnica albo wóz, obóz), np.: "wojewody nad wozatarzami" ("hetmani nad wozy", Leopoli-ta), od czasownika ⁺wozati (jak chodati, łogati) i z przyrost-

kiem -taj (jak w rataj), odmienionym w -tarz wedle słów na -arz; p. obóz. Praszłowo, p. wieźć; cerk. woz, wozataj (nie wozatar'); czes. wuoz, wozatai; lit. už-ważas, 'dowóz', ważis, 'sanki'; ind. wahja-, 'wóz'; grec. ochos, 'wóz', ocheesthai, 'jeździć wozem'; niem. be-wegen (goc. wagjan).

WOZGRZA, 'flegma, smarkle', wozgrzyw, wozgrzywość; szczególnie o koniach "nosatych"; przenośnie o 'nierządniczy'; praszłowo; cerk. wozgrja, rus. wozgrja, czes. (w)ozher, łuż. wozhor; -rja przyrostek; dla woz- (bo g może wsunięto) nasuwa się pień wos-, o 'wilgoci', łotew. wasa, 'wilgoć (ziemi)', 'sok (drzew)', niem. (dawne) waso, 'mokra ziemia' (stąd gazon, przez franc.), anglosas. wós, 'wilgoć, sok', vase, 'błoto';

z wozgrja por. np. mezgra (p. miazga); por. prus. welgen, 'katar', i wilgi, wilgoć (p.).

WRAŻENIE, wrażliwy, itd., od wrazić, wrażać się (p.raz); tłumaczy od 18. wieku łac. impressio, franc. impression.

WRĘCZ, złożone (p.ręka), jak opieć (p.) i t.p.; wręczny (bój); wręczyć, w 14. i 15. wieku 'poręczyć': "Mikołaja wręczył w grzywnę, a z tego nie wyprowadził", dziś doręczyć.

WRĘGI, 'bale na dnie statków'; z niem. Runge; w- dodano.

WRÓBL (dziś i wróbel), wróbl, wróbli; praszłowo; cerk. wrabij (u nas l zamiast j, jak np. w krogulec, cerk. kraguj) i wrabić, rus. worobiej i wieriebiej (jak węg. vereb),

czes. wrabec; pierwotny nagłos ocalał w lit. żwirblis, 'wróbl': pień żwirb-, o 'świerkotaniu'.

WRÓG, wrogi, wrogować; dziś 'nieprzyjaciel', w biblji 'zabójca'; wróżda i wróżba, któremi ród zabitego dochodził na zabójcy odwetu krwawego, później kary pieniężnej, składanej z osobliwzemi ceremonjami, przypominającemi stracenie; czes. sebewrażda, 'samobójstwo'. Prasłowo; cerk. wrag, 'nieprzyjaciel', wraźda, 'nieprzyjaźń', na całym Południu wrag i 'djabel' (w 9. wieku zwany z niemiecka neprijazń), ale i u Serbów była wraźda, 'zabójstwo'; lit. wargas, 'nędza', wergas, 'niewolnik', prus. wargs, 'zły', wargē mien, 'żał mi'. Przymiotnik wraży pożyczka z ruskiego; nasze własne wrogi dosyć niezwykłe, późne; wrażedlnik, w biblji, 'zabójca', z czeskiego.

W biblji odmiana: wróg, wrogu (nie wroga), wrogowie. P. następne wróg.

WRÓG, znaczył jeszcze w 17. wieku 'los': "zły wróg", 'zła dola'; "jakiś wróg miesza ludzkie rzeczy", Kochanowski; wróża, 'los', jeszcze w psalterzu puławskim żołnierze pod krzyżem szaty Jezusowe dzielą wróżą, 'losem', ale i on, jak florjański, daje i: "puścili loos"; wróża ocalała i w cyziojanie (kalendarzu) płockim z 14. wieku. Rzucanie losu, wróży, było najpospolitszym środkiem wieszczbienia, więc stąd: wróżyć, 'wieszczbić', wywróżyć, wróżka, wróżca, wróżbit, (do wróży). Los odgadywano miotaniem, więc nazwa jego wyszła od 'rzucania' (p. wierzgać). Cerk. wražit, 'wróżyć', słowien. serb. wraź, 'czary', czes. wraže, 'los',

rus. worožit', worog. W nazwach miejscowych Róże i Różne mogą odpowiadać licznym czeskim Wraże, miejscom gdzie wróżono. Jest to jedno z najciekawszych słów słowiańskich, bo narzuca się pytanie, czy wróg, 'nieprzyjaciel', i wróg, 'los', jedno, czy dwa zupełnie odmienne słowa, co się przypadkiem zbliżyły i spływały? Jak rus. izwierg, albo izworg, znaczy to, 'co wyrzucono', i tego, 'kogo wyrzucono' ('zbrodniarz'), podobnie i wróg mógłby być i 'wyrzutem' ('losem', bo wróżyć znaczy nie 'czarować', lecz 'wieszczyc'), i 'wyrzutkiem' ('zbrodniarzem'). Inni łączą słowa wróg, wróża ('los') z grec. orgia, 'ofiara, misterje', do ergon, 'czyn', z czym jednak ani słowiańskiego wrga ('rzucam') ani wrzą ('wiąże') połączyć się nie da; li-tewszczyzna przemawia za naszym domysłem.

WRONA, kaszubskie warna; nazwa maści: wrony (r.1500) i wroni; rodzaju żeńskiego, u innych Słowian jest i męskie, cerk. wran (i o 'czarnym kolorze'), wrana; czes. wran (prze-starzałe) i wrána, wraní (o koniu); rus. woron, worona, woronoj (o koniu); lit. warnas, 'kruk', warna, 'wrona', prus. warnis i warne. Zarówno u Słowian jak na Litwie poszły stąd i nazwy innych ptaków, z pewnemi przedrostkami: p. skowronek i gawron; por. lit. kowarnis, 'kruk', łotew. kuowarna, 'kawka', jak słowień. kowran, małorus. kaworon, łuż. karwońna. Dalszy wywód słowa nieznany.

WRONKA, wrona, u beczki, do pnia wor-, wer-, 'zamykać', p. wrzeć, 'zawierać'; prasłowiańskie; por. słowień. serb. wrań, 'szpunt', zawraniti, 'zaszpuntować'; bułg. wrana, rus.

woronka, 'lejka'.

WROT, "bez wrotu"; wrócić, wracać, z licznymi złożeniami, a od nich rzeczowniki: nawrót, odwrót, odwrotnie; przewrót, przewrotny, przewrotowy; zawrót, "zawracanie głowy"; na wywrót; zwrot, zwrotka i wrotka; wrotnica; wrotycz, przewrotnik, roślina 'tanacetum' (bo wraca panieństwo), urobione jak słodycz, gorzycz; wrotosierć, 'z siercią odwróconą (ku głowie)'; zwrotnik, podzwrotnikowy. Prasłow. wrot z ⁺wort, do wirt-, p. wiercieć. Cerk. wrat, 'szyja', wratiti, 'wrócić'; rus. worot, worotit', 'wrócić' i 'oddać'; lit. wartyti, 'wrócić' (nie: 'oddać'), prus. wartina sien, 'odwrócić się'; ind. wartajati, 'obraca'; goc. fra-wardjan, 'wniwecz obrócić'.

WROTA, wrotny, wrotnictwo

('urząd wrotnego'); od tegoż pnia wer- (p. wrzeć, zawrzeć) co i wierzeje (p.); prasłow. cerk. wrata, rus. worota, itd., z ⁺wor-ta (przyrostki -t- łączą się często ze pniem o wokalizacji o); litew. wartai, 'wrota', wartininkas, 'wrotny' (właściwie 'wrotnik'). Do wrot ta niema liczby pojedynczej; wedle wrót i drzwi ją u nas straciły.

WRÓŻBA, wróżka, wróżyć, p. wróg.

WRZASK, wrzaskliwy, wrzasnąć, wrzeszczeć i wrzaskać; prasłowiańskie; cerk. wrěsztati, serb. wrisk(a), wrisztati, wrisnuti, 'wrzasnąć'; czes. wrzesk, wrzesztieti; łuz. (w)rieszoieć, wrieskać; rus. wierieszczat' (por. wyżej wereszczaka), a jak obok wisk ma Ruś wizg, wizzat', podobnie obok wieriesk

jest i wierieźg, wierieźżat'.
Oczekiwalibyśmy postaci wrzask,
więc wrzask od częstotliwego
wrzaskać? Ze pniem por. warczeć.

WRZAWA, wrzawliwy; tak samo
czeskie; serb. bułg. wrewa,
'zbiegowisko'; może od cerk.
wrujati, 'mruczeć'(?).

WRZECIADZ, z dodawanem od 16.
wieku w-, dawniej (biblja) tyl-
ko rzeciadz, i tak u wszystkich
Słowian: czes. rzetiez, łuz.
rieciaz (riesiaz), rus. retiaz
(małorus. weretiaż zmyślono we-
dle polskiej mylnej postaci).
Prusowie pożyczili od nas po-
stać pierwotną, ratinziš, Litwa
retēžis od Rusi. Dodano u nas
w- niby na wzór: wrzekomy-rze-
komy. Pień ret-, rat-, por. Ra-
ciąż, rat', 'walka', p. Racibórz.

WRZECIONO; od jego kształtu i

nazwa 'padalca' i 'jaszczurki',
wrzecienica; tak samo w czes.
wrzeteno, wrzitenice, i rus.
wierietieno i wierietienica;
od wirt-, wert- (p. wiercieć,
wrot); ind. wartana-, 'krę-
cenie', grec. narzeczowe bratan-
non, 'świder'.

WRZEC, wrzał, 'kipieć', trze-
cia osoba: wre, wrą; wra, wra-
ją (por. gore, gorają; tle);
do wre dorabiamy wrę i wreją,
wedle tego i imiesłów warł, i
zamiast wrzał; "co w kim wre",
"wre człek od złości"; wrzący
i wrzątek; od wır-; cerk. wı-
ręti, wıriszi, wıreł; do ^{tego} czę-
stotliwe wierać, dawniej wirać
(przywierać, przywirać, dowie-
rać), i rzeczownik war (Karo-
lowe Wary, Karlsbad); warzyć,
warza, warzywo; przywara, nawa-
ra; warznik; warzecha (p.),
obarzanek (p.). Prasłowo; cerk.

wiręsz*t* i wirą*t*uk, 'war', 'wapno';
wariti, wariwo, powar, 'kucharz'
(jak w ruskiem), izwor, 'źródło',
wirati, wir (p. wir); czes.
wrziti, wru, wrzesz, wrouci, war,
piwowár. Lit. wirti, 'kipieć',
warus, 'co się gotuje', wyrius,
'wir', prus. au-werus, 'wywar
(kruszców)', lit. wersmē, 'źród-
ło' (czes. wrzidło), łotew.
wárs, 'zupa', warit, 'kipieć'. U
nas brak postaci wor, 'źródło'.

WRZEC, 'zamykać' i 'otwierać',
tylko we złożeniach, zawrzić i
otewrzić (odewrzić), przywrzić,
zawarł itd.; częstotliwe: wierać
(z wirać), zawierać, otwierać,
przywierać, p. wierzeje; por.
wirzba. Z o: ot-wór, otworzy-
sty, otworzyć (a wedle tego i
roztworzyć, roztwarty, wedle
otwarty, zamiast rozworzyć, roz-
warty); obora (p.); swora, sfo-
ra, i sworzeń (p.); zawora, do-
wora, przewora (w stajni); p.

wór, wronka, wrota, Prasiłowo;
cerk. wręti, wira, zawirati,
weriga, 'łańcuch' (stąd Weryho,
ruskie), wora, 'płot', obora,
swora, 'sprzączka', zawor, 'bel-
ka', ot-woriti; czes. zawru,
otewru, i zawrziti, otewrziti,
werzeje (werzejny, 'publiczny',
niby 'otwarty'), obora, otwor,
wor (p. oryl), swor, 'klamra',
także 'zodjak', swiradło (do
zamykania). Lit. wert*i*, 'otwie-
rać', užwert*i*, 'zawrzić', pri-
wert*i*, 'przywrzić', iwert*i*, 'na-
wlec (igłę)', prus. etwereis,
'otwórz', lit. atwiras, 'otwar-
ty', wirtinē, 'wiązka', wora,
'długi rząd' (rus. wierienica),
waras, 'drąg', apiwaras, 'obora',
apywara i perwara, 'powrozy';
ind. apa-wrnoti, 'otwiera',
api-wrnoti, 'zatwiera'; grec.
aeirō, 'wiązę', aortē, 'wór'
(stąd aorta); łac. aperio,
'otwieram' (apertura), i ope-
rio, 'zamykam' (stąd i koperta,

z cooperio); goc. warjan, niem. wehren, Wehr, 'tama'.

WRZEMIEŃ, 'czas', wrzemienny, 'doczesny', tylko w 13. wieku (Kazania świętokrzyskie); już kopista psalterzowy w 14. wieku nie znał prasłowa i napisał: "w brzemię" (puławski: "czasu", ale na innym miejscu zamiast: "we wszelkiem czasie" psalterza florjańskiego i Modlitw Wacława napisał, z równym błędem: "we wszelikie brzemię"). U innych Słowian znaczy 'pogodę', por. rus. bezwieremje, 'niedola'. Słowo zaginęło na całym Zachodzie, dotrwało na Bałkanie i Rusi: cerk. wrěmę, bułg. słowień. wrěme, serb. wrijeme, rus. wieriemja, a z cerk. wriemja. Poszło może z ⁺wert-men, ind. wartman-, 'kolej'; pień p. wiercieć.

WRZKOMO, wrzekomo, rzkomo, p. rzec.

WRZÓD, owrzedziały, wrzedzisty, wrzedliwy, wrzedzić; wrzedzienica, 'absces'; śpi-wrząd, 'roślina lecząca wrząd'. Prasłowo; cerk. wrěd, 'szkoda, rana, trąd', wrěditi, 'szkodzić', tak samo na całym Południu, bułg. wrěda, 'szkoda', serb. wrijedjati, 'wrzedzić (ranę)'; czes. wrzed, łuż. (b)riod, rus. wried, wriedit', wriednyj, 'szkodliwy', powrieźdienyj, 'ułamny', małorus. weredyty, wereżenyj, z czego nasze nad-wereżać, nadwerężyć (p.). Brak w lit.; chyba w nazwie 'żaby', łotew. wardē, lit. warglė i warlė (gl i dl, jak nieraz)?

WRZOS, roślina 'erica'; wrzesień; prasłowo; cerk. wrěs, serb. wrijes, czes. wrzes, łuż. (w)rios, rus. wieries(k); łotew. wirsaji, 'erica', lit. wiržiai, 'erica' (ż zamiast s,

jak w nazwie owsa, p.?). Pień
nieznany bliżej; postać pierwot-
na ⁺wers, nie ⁺werch, jak nie-
raz bywa (por. rus. worsza,
chors).

WSKOPEC, 'pod trop', wskope-
czny, w 17. wieku, "pies co
wspak szuka zająca... nie zawždy
wskopec chodzi, ale idzie cza-
sem i dobrze", "w którą stronę
żeby wskopec ani szukał ani go-
nił"; por. cerk. zaskopije, 'śle-
dzenie'.

WSKÓRAĆ, w 16. i 17. wieku pi-
sane i wskurać, 'zyskać, nabrać
sił': "miasto (kościół) do tego
czasu wskórać nie może"; od ko-
ry-korzyści (p.); nieznane in-
nym Słowianom.

WSKURSTAĆ, 'pobudzać': "byłbym
milczał, gdyby mnie twoje pisa-
nie nie wskurstało"; narzeczone

kurstać, 'popędzać'; jest i
wskorsać, tegoż znaczenia; u
nie pierwotne.

WSPAK, na wspak, 'na wywrót',
na nice', 'cofając się'; wspa-
czyć, wspaczny, wspaczenie,
wspaczność, wspacznica; p.
opak, paknięli; złożenia z wz-
u nas najliczniejsze, u innych
Słowian (prócz Czechów) wcale
ich niema, są tylko opak, pak;
por. wznak.

WSPANIAŁY, wspaniły, p. pan.

WSPAR, p. szpar.

WSPOMNIEĆ, p. wspomnieć.

WSTECZ, wsteczny, wstecznik,
to samo co "wspak"; od tknąć
(p.); wyszło od przewodu są-
wego, gdzie "tykano" sędziego,
apelując do niego: "demon -

strans dotycząc się super illo iudice", "ad illum ponendo i dotycząc się" (tego, co dał rok, t.j. termin); r. 1393: "kiedy kazala wziąć po westczy"; wstecz odmieniało się: wsteczy (jak szwiec, szewca; sjem, sejmu), później pierwszy przypadek uogólniono; wsteczyc i wsteczyć się, 'odwrócić'; "wsteczyło się słońce", Leopolda, "do swoich wsteczył". Por. tecz.

WSTĘGA, wstążka, pierwotnie 'zaponka, nitka, taśma' (wstęgowiec, 'tasiemiec'), później 'pas, szarfa'; od tęg-, p, ciąg; cerk. wüstągy, 'rzemień' (gławotęż, na głowie), słowień. stōgla, 'rzymyk', czes. stouha (i u nas pojawia się stęga, z innym przyimkiem) i otuh (do ściągania, wiązania).

WSTĘP, "wstępna środa", t.j.

'popielec', "wstępna niedziela", 'pierwsza w poście', wstępień, 'przychodzień'; p.stąpić.

WSTRET, wstrętny, p. trącić.

WSTRZEMIEŻLIWY, niewstrze-
mieżliwość; nowsze słowo, niby
sklecone ze dwu różnych. Miał
język od wstrzycić, wstrzymy-
wać się: wstrzymać, wstrzymy-
wały (jak bywały i t.p.), do
nich rzeczowniki: wstrzymać-
łość, wstrzymywalność; obok
nich była sromieźliwość, od
+sromięgi, sromieźliwy (p.
srom); dziś tego słowa już nie
używamy, ale ono odmieniło
wstrzymywalność we wstrzymie-
żliwość, a wreszcie we wstrze-
mieżliwość.

WSTYD, wstydný i wstydlivy,
wstydzic i wstydać się (pomi-
jam złożenia z za-, po-), za-

stąpiły nam dawniejszy srom itd. Od pnia oznaczającego 'zimno', p. ⁺stud (studzić, stydnąć, stygnąć), przeniesione żywcem na umysł (por. marznąć: mierzić); prasłowiańskie to; cerk. stydĕti sę, stud (i'srom))
bułg. stud, słowień. pristuditi komu koga, 'obmierzić komu kogoś' (u nas: ostudzić, to samo); czes. stud, 'wstyd', ostuda, 'bezwstydnik', ostuditi (nasze ostudzić), ostýchati se, 'wstydzic się'; rus. styd, stydno. Samego styd już nie używamy; w biblji: "wstydałeś się twarzy".

WŚCIBIAC SIĘ; wścibski, i z częstem iu zamiast i (por. lunąć i i.) wściubski; właściwie wścipiac się i wścipski, od cip- (por. dow-cip) do ciepać, p. ciupać; znaczy więc: 'wtrącać się'.

WŚCIEC SIĘ, wściece się (dziś

wścieknie), wściekły (por. biegły itp.), już w cerk. w znaczeniu 'szalonego'; wścikli(z)na, wścielec i wścieklica; wścikliwy itd. w 16. wieku; czes. wztek, wzteklý itd., to samo. P. ciec.

WSZAKO, **wszak**, p, **wszegdy**.

WSZCZAĆ, **wszczynać**, p. -**cząć**, **począć**, **poczynać**; **wszczątek** u Reja, 'początek'; **wszczyniać**, 'wstawiać, wkładać'.

WSZEGDY i **WEŻDY**, wżdy, wżda w psalterzu, wżdam w 16. wieku, stoją obok siebie, jak kiedy i gdy, tegdy i tedy; wszędzie; wszędybył; wszytek i wszyciek, albo wszystkim i wszystkim, z mnóstwem odmianek: wszornki, wciornasty, wciorki, wciurnasty, co w 16. wieku jeszcze ogólne, np. u Leopoldy, ale już w 17. ginie; dziś narze-

czowe: "bodaj cię wciurnaści!"
(t.j. 'wszyscy djabli wzięli');
wszegdyny w Kazaniach gnieź-
dzieńskich; zawždy, 'zawsze';
wszako, wszak; wszecen, po-
wszechny, rozpowszechnić; wsze-
liki, wszelki, wszelkny; złoże-
nia ze wszec-, zamiast dawnego
prawidłowego wsze: wszemogący,
już od 15. wieku wszecmogący,
wszechmoc, wszecwładca (Czesi
i inni Słowianie zostali przy
wsze-). Wszystko od zaimka
+wiesz, wsza, wsze, do dziś uży-
wanego; chociaż samo +wiesz i
+wszy liczby mnogiej dla rodza-
ju męskiego wcale nie istnieje,
mamy jednak zato: wszego, wsze-
mu, wszec, zastępywane coraz
częściej przez wszystek, wszytek,
t.j. urobienie od wsze- na
istek (por. samiustek od sam)
albo na -itek, boć to samo. Li-
czne z tu przytoczonych wyrazów,
np. wždy, 'przecież' (pierwot-
nie: 'zawsze', 'zawždy'; jest w

biblii w obu znaczeniach), i
inne, już całkiem przestarza-
ły; w psalterzu jest wždy,
'przecież', i wżda, 'zawsze',
ale częściej: weždy, weży
(zawszgi w Kazaniach gnieź-
dzieńskich), weždy i weżdgi
(weždy kilka razy w biblii),
obok wszegdy. Jak u Serbów
tak i u nas przestawiano wsze-,
wszy-, we szwe-, szwy-, więc
w psalterzu: szwytki (ze
wszytki), ale tylko w ostat-
nie, trzeciej jego części (z
początku 15. wieku, pięć ra-
zy tak w psalmie 148.), tak
po licznych innych zabytkach
z końca 14. wieku i przez cały
15. wiek; w 16. wieku ginie
to zupełnie; ocalało w imio-
nach i nazwach: Sieciech, ze
Wszeciech, Swieciech; Świrad
(!), ze Wszerad; Siemir, ze
Wszemir. Prásłowo; cerk. wiś,
'wszytek', wiśma, 'bardzo'
(rus. wieśma), wiśde, wiśadě,

'wszędzie', wísegda, 'zawsze',
wís(j)ak, wísjacziśk, 'wszelki',
i t.d. Tak samo u innych Słowian,
z tą jednak różnicą, że na całym
Zachodzie -sz- zajęło miejsce
południowego i wschodniego -ś-
(jak i w kilku innych słowach,
por. szady, szary), a więc rus.
wieś, wsia, wsio, cerk. wísemo-
gąszt', ale czes., łuż. i pol-
skie wsza, wsze, wszemogący
(czes. wszemohoucí). Lit. wisas,
'wszystek'; ind. wiśwa-, 'każdy',
awest. wispa-, 'wszystek', ind.
wiśu-, 'na wsze strony': urobie-
nia od pnia wi- (przyimka niby,
znaczącego tyle co roz-). P.
zawsze.

WSZETECZNY, p. ciec.

WTAŻ, 'również, tak samo'; pra-
stare, jak wszelkie podobne
zwroty rodzaju żeńskiego, por.
cerk. wuina, 'ciągle', jednoją,
'raz'.

WTEDY, p. tedy.

WTEN, od gry w karty, w 17.
i 18. wieku: "(ja) do wtenu
gotowa", Potocki ('do sztychu,
maści'); "pasza z nimi zagrać,
siódmkę wten, potym tuza", sa-
tyra z r. 1663; "gdy tak w
miarę każdemu do wtenu doda-
no" (tureckim urzędnikom),
"lepiej (nasza sprawiedliwość)
do wtenu dołoży", Gościecki
1732 r.

WTEREBIĆ w niewolą, Potocki,
z ruskiem -ere-, niby wtrze-
bić, 'wpędzić'.

WTÓRY; po wtóre, a w bibliji
samo wtóre, 'znowu'; wtórować;
powtórzyć, powtarzać, itd.;
wtorek; prasłowo, zastępywa-
ne u nas i indziej przez dru-
gi; u wszystkich Słowian tak
samo, tylko w wokalizuje się

nieraz w u, serb. utorak, 'wtorek', albo zamiast -tor- będzie -ter-; czes. úterý, úterek, 'wtorek' (u innych Słowian i wtornik); cerk. wūtoryj, bułg. wtori. Lit. ant(a)ras, 'drugi, inny', prus. anters; niem. anderer (goc. anthar); ind. antara-, obek ania-, 'inny'. U Słowian niema a-, jakiegoby należało oczekiwać, chyba w czes. úterý.

WTRYNIC, 'wetknąć, wrazić, wsadzić', p. tryny w Dodatku.

WUJ, wujek, wujeczny; wujcio; wuiaszek; wujna, wujenka; wujowy, wujowstwo; narzeczowe uj(w-tylko przydech); po narzeczach wuj i dla 'włóczęgi' lub 'oszusty', eufemistycznie niby (jak strych, p. stryj). Z⁺ouj; prus. awis, lit. awynas, 'wuj', łac. avus, 'dziad', avunculus, 'wuj';

niem. O-heim. Znaczenie 'brata matczynego' w językach aryjskich dosyć ogólne, chociaż słowo-pień służy także i innym stopniom pokrewieństwa (por. łac. avus, goc. awo, 'babcia'); przy powadze dawnej, wujowi przysługującej, nie raz byłby nawet wywód tego słowa od jakiegoś pnia aw- (por. łac. avēre, 'sprzyjać'), na oznaczenie 'spółczucia, miłości' (?).

WY; wykać, 'mówić komu: wy'; w dalszych przypadkach was, wam; wasz (p.); waszeć z waszmość, itd.; ale na pierwotną odmianę drugiej osoby liczby mnogiej składały się niegdyś dwa pnie (jak i dla osoby pierwszej, por. my: nas): prus. wans, 'was', łac. vōs (ind. was, tylko bezprzyciskowe), i prus. lit. jūs, 'wy', judu, 'wy

oba', goc. jūs, ang. you; ind. jūjam, 'wy', juszman, 'was'. Słowianom ten drugi pień zupełnie obcy.

WY-, przedrostek; służy pytaniu: skąd?, wyjść, wypędzić, wyłożyć (wykład; niem. auslegen); wyraża dokonanie czynności: wymalować, wyspać się (niem. ausschlafen); dziś tylko na Zachodzie i Rusi; na Południu mają zamiast niego brakujące nam iz-iziti, 'wyjść', izłożiti, 'wyłożyć', ale u Słowiańców istnieje wy-narzeczowo do dziś, i w najdawniejszym ich zabytku (kazania z 11. wieku) wignati, 'wignąć', widati, 'wydać', a tak samo w cerk. głągolicznych zabytkach, np. w psalterzu z Synaju. Oboczne do u (p.); w-przydech.

WYĆ, Wilkowyja, wyskać (wysk), u Czechów wýsk, wýskati, wýskot,

o 'radosnych okrzykach'; tak samo w Ezopie Biernatowym: "nie uczyni nic swym wyskiem". Prastłowo; cerk. wyti, i tak u wszystkich Słowian; z inną samogłoską serb. ukati, uka, 'krzyk'; łot. auka, 'burza', lit. ūkas, 'sowa'.

WYĆWIERKOWAĆ, nie z polskiego ćwierkać, lecz z włos. ricercare, o 'preludjach'; rycwerki, r. 1611; to, i wycwerki, u Knapiusza; "wyczwierkuj szczygliczku", "słucha twe wyczworki dzieciątko", St.H. Lubomirski 1682 r.; "wyćwierem zbytnim", "żona wyćwirna i dziwna", "wyćwirna w bolu choroby", Jabłonowski 1720 i 1731 r.; por. wykwinaty, co tak samo od muzyki i śpiewu włoskiego wyszły.

WYDERKAF, z niem. Wiederkauf; jedyny w średniowieczu

sposób dla pobierania zakazanych przez kościół odsetek w postaci czynszu od nieruchomości, sprzedanej pozornie z prawem odkupu. Już w 16. wieku i wyderek z tego zrobiono, a Opaleński 1648 r. świadomie je z wydzie- rać łączył ("wyderek, od wydzie- rania słusznie mianowany").

WYDRA, zwierzę; prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; w- przydech; lit. ūdra(s), 'wydra'; ind. udra-, awest. udra-; grec. hydra ("hydra lernejska!"); niem. Otter (Fischotter): nazwy dla 'wydry' lub zwierząt wodnych, węży, urobione od woda (p.) przyrostkiem -ra.

WYDRAŻYĆ, wydrażenie, nieznane dawniej, bo tylko wydrożyć istniało: wydrożały, Leopolda; jeszcze J.A.Rzewuski (1730 r.) zna tylko wydrożyć; wydrażam, r. 1564; "pamiętkę ('napis') wy-

dróźcie (Urszuli)", u Kocha- nowskiego; wydrużać; p. droga, por. drążyć.

WYGA, p. wyżeł.

WYGŁÓW, ptak 'krętogłów'; postać słowa zmienna, jest i wigłów (od wicia głowa?; wy- przypomiąłoby słowiańskie wyja, 'szyja',?), ale i wągłów, wągłowia, 1472 i 1584 r.; ta postać najczęstsza; wąż niby przedrostek, jak w wąwiry (p. wir) itp.

WYGODA, częste i jako nazwa karczem, p. godzić.

WYK, wyknać; nawyk, nawyk-nać, nawykać; zwyczaj (przy-rostek -ej), przyzwyczajając, obyczaj (z obw-); zwykły, itd. Prasłowo; cerk. wyknałi, oby- knałi, obyczaj, neobyczin, i tak u wszystkich Słowian; z

wokalizacja u: ⁺uk (p.), nieuk, uczyć. Lit. z innym przydechem, junkti, 'nawykać', jaukinti, 'przyuczać', jaukas, 'przynęta'; prus. jaukint, 'ćwiczyć'; ind. uczjati, 'nawyka', okas-, 'siedziba (zwykła)'; goc. bi-ūhts, 'nawykły'.

WYKA; pożyczka europejska, łac. vicia, niem. Wicke, rozszerzona drogą uprawy; wyczka; a jest i wyka (lub wyczka) ptasza, albo świerzepia, 'dzika'; "(żyte stokłosi,) groch wyczy", u Potockiego; u innych Słowian wika; u Czechów i wikew, wikwico, ze zwykłą wymianą słowiańską: y, ew, zamiast niemieckiege a w dawnym wicka.

WYKOT; "na cukry, marcypany i insze wykoty" ('wymysły, wyderki'), Potocki; wykot zresztą mówi się o 'rodzeniu jagniąt':

"wykot wiosenny", jak czes. wykot; ale jest i wykotca, 'namawiający do wykotu, wyperania się', bo wykocić się: 'wybuchnąć' (Potocki). P.kot (krotny).

WYKROT, 'wykręt', 'drzewo obalone', od pnia kret-: krot-, tegoż co i w kręcić, p. (por. stopa; stąpać).

WYKUSZ, w 15. i 16. wieku, 'ganek, strażnica', 'przedsiobek', właściwie 'strzelnica'; w biblji: "na strzesze ('dachu') wieżnej wykusze"; czes. wikusz (obok wikýrz), z niem. średniowiecznego wik-hus, 'dom walki'; u nas wymylny, jak we zwyciężyć (p.); Czesi odmiennili słowo i wedle alkierz: wikérz.

WYKWINTNY, pierwotnie o spie-

wie jeszcze u Zimorowica: "pawany ('pieśni') wykwintować ładnie"; od kwinty muzycznej (p.); panny to słowo utworzyły i przeniosły na 'przesadę w stroju i mowie' (por. gorgi, gorgolić z takim samym przejściem znaczenia); wykwinty, wykwinność, o 'grymasach', dziś o tem, 'ce wyszukane, elegancie, pańskie'.

WYLUB, 'kanianka, zielisko': "len zwyłubi, groch się zwyczy", Potocki; może raczej wyłubić: "lny wyłubieją", Potocki; p. łub.

WYMIE, wymięczko; prasłowo; tak samo u wszystkich Słowian; brak w lit.; ind. ūdhar-, drugi przypadek ūdhnas, grec. ūthar, łac. ūber, niem. Euter; wymię z wyd-men, bo d przed m wypada (por. dam z dadm, wiem od wied-, rumiany od rud-); w-

stała przedsuwka słowiańska, por. wydra itd.

WYNETRZYĆ albo "wypytywać ryby", r. 1500, 'wyjmować wnętrzości'; od ⁺nętra, p. wnętrze; z nętre^m por. serb. rus. nutro, 'wnętrze', serb. iznutra, 'z wewnątrz'.

WYPITWAĆ ryby, 'skrobać; wywnętrzać'; tak piszą słowniczki 16. wieku, p. pytać, pytywać; że u Czechów czasem pitwati zamiast pytwati, mniej dziwi.

WYPOREK, wyportek, wyprotek r. 1500 (mylnie wyprzotek), w 15. i 16. wieku nazwa 'dziecka wyprótego z łona'; ludowe wyporek, o 'wyprótem jagnięciu'; p. próć; z wyportek por. wymiętek, r. 1500, obok wymiętek, wymiętek, wymięlek.

WYPUKŁY, wypukłość; w 1500 r. "mający puklinę", 'kiłę'; p. pęk i puk.

WYROZĄB, wyrozub, rodzaj 'karpia'; od wyriti, serb. wiriti, cerk. "uwiriti occhi suoi", 'wytrzeszczać'.

WYRUWAĆ, 'wyrywać'; wyrwa, urwa, w 16. i 17. wieku, o'szydercy, francie': "zły wyrwa", "leda wyrwa, bean". P. rwać.

WYRZYŃKA; "strzała niechaj ma ucho spore, a wyrzynkę długą", Potocki; dziś tylko wyrzynek (jak wycinek), "wyrzynki tartaczne", p.rznać; ale wyrzynka należy do słów jak powerek, 'kij', od wyr-, por. wyroząb.

WYSOKI, przymiotnik, ze zdrobniającym przyrostkiem -ki w pierwszym stopniu (por. szeroki, głęboki); nie używa się go w

drugim stopniu ani w dalszych urobieniach (por. szerszy, szerzyć); więc pierwotne: wysota, wysić; stopień drugi był⁺ wyszy, Wyszogród (Wyszehrad praski), wysze; przysłówek wysze(j), w 14. i 15. wieku nadwyszej, t.j. 'więcej niż'; w dalszych przypadkach: wyszszego, wyszszemu itd.; to wysz zajęło miejsce pierwotnego wys-, więc: wyszyna (wysza, 'wysokość', z⁺ wys-ja, jak szerza), wyszyć, wyszka, 'poddasze' (r. 1500: "przętr albo wyszka"), a wedle niższy zaczęto pisać i wyższy, najnieśluszniej zresztą. Pisownie 14. i 15. wieku nie rozstrzyga co do brzmienia, można ją różnie uważać; w psalterzu: wyszyć się, "na wyszę" (i "na wysoce"), wyszszy, najwyszszy; w bibliji: "na wyszszą", wyszszego, wiszszy, "poczna się wysycz" (wyszyć?, wysić?). Piszemy zwyżka, jak zniżka; do

tego urobiliśmy na nowo: wyżyna. Złożenia: pod-, prze-, wywyższać, itd. Prasłowo; cerk. wysok, wysota, wysiti, wysziń, 'wyższy'; tak samo u innych Słowian; czes. wýsze, wýsz, 'wyżej', wýsze, wýszina, 'wyżyna', wýsziti, 'podwyższać', i t.d. Dalszy wywód mniej pewny; łączą wy-s (przed s wypadła spółgłoska, bo inaczej byłoby wych-) z grec. hypsi, 'wysoko', hypselos, 'wysoki'; niem. ūf, auf; iryjs. uas, 'ponad', z czego uasal, 'wysoki' (nasz wasal). Po litewsku nazywa się 'wysoki': aukstas, prus. auktas (w urobieniach: auktime, 'zwierzchnik'), może to samo, jeśli różnica polega tylko na gardłowej, u nich k, u nas s; ale to auktas wywodzić może słuszniej od pnia innego: augti, 'rosnąć', więc auktas 'rosły', łac. auctus (stąd aukcja) od augēre, 'rosć'(?).

WYSPA, wyspiarz; Wyspiański; od 17. wieku zastąpiła, jak czes. wýspa, dawny męski wysep (może wedle insuła, łac. insula, co częste w 16. i 17. wieku); nazwa nieszczególna, boć to właściwie 'nasyp, wysypka', p, suć; nierównie trafniejsze były dawne ostrów i otok, 'opłynięte wodą', u nas tylko w nazwach miejscowych ocalałe; otok przeszedł już r. 1500 na 'siność po uderzeniu', jak czes. otok.

WYSPRZ, 'do góry', tylko w 14. i 15. wieku znane: "wzniesi swoje oczy wysprz", biblja; cerk. wyspr', w tem samym znaczeniu; jeden z kilku śladów pierwotnego iz- ('zł) u nas, bo wyspr' jest tyle co ⁺wũ iz-pír, gdzie ⁺izpír, 'wylot', od per, 'latać'; złożenie -ũi- daje zawsze y (por. zysk).

WYŚMIENITY, dziś o 'znakomitym', pierwotnie o 'wysokim', bo urobione od rzeczownika + wysmien, 'wysokość' (por. rus. nizmien, 'nizkość', do nizki); w 15. wieku wyśmienity znaczy jeszcze: 'wysoki'. P. wysoki.

WYSZCZYNIĆ, 'wystawić': "rogi przez siano się wyszczyńczyły", w Ezopie, "język, głowę (przez dziurę) wyszczyzniać", "łby z wody wyszczyzniają", "za uszy wyszczygnięte z onej skóry", "wyszczyznął głowę"; p. czyn.

WYSZYŃKA, 'szabla staroświecka', Potocki; czy nie wyrzynka? (p.).

WYZA, wyzina r. 1500, rodzaj 'jesiotra', z niem. Hausen, dawne huso; czes. wyz(a), słowien. wiza.

WYZUĆ, wyzuty, r. 1532 wizu-

wadlnia i wyzuwalnia, zamiast zuwadlnia; p. uć, zuć; wyzunać, 1595 r. ("aż się wyzunie z klatki")?; "wyzuty ze czci i wiary", przeniesione na znaczenie moralne; materialnego już niemal nie używamy, mówimy raczej "zdjąć buty", niż wyzuć, zuć się.

WYZEŁ, stąd i wyga (jak łaga do łaski; "poufałość" to językowa), u wszystkich Słowian tejże postaci i tegoż znaczenia (jest i pożyczka węg., vizsla); wyga o 'psie starym', już u Reja częste. Wyzeł pozornie od wyg- (jak kozieł, orzeł), od wy-ć (por. strug od stru-).

WZDREGA, czasem (1594 r.) wzdręka, nazwa rybki; d wsunięte, pień rąg-?

WZIAĆ, złożone z przyimka wz- i jać (p.); dziś coraz częściej wziąć, jakby z przyimka należało do pnia (wedle padnę-paść, kradnę-kraść; weznię-wziąć); wezmę; coraz częściej weznię, zapisane już w 16. wieku, niby wedle innych czasowników na -ać, jak giąć, gnę (weźnie panuje niemal ogólnie); zachowało jedynie pierwotną odmianę czasownika jać, co w czasie teraźniejszym we złożeniach brzmią -imę: otimę, wż-imę; między z-m półgłoska miękka u nas "stwardniała", lecz Ruś ma jeszcze pierwotną woźmu; wzięty (na słowo, t.j. 'słynny'); wzięcie ('mamiery'); wziętek (rus. wziatka, wziatocznik, 'kubaniarz'); w dalszych złożeniach: powziąć, powzięcie; zawziąć się na kogo, zawzięty, zawziętość. Często- tliwego + wżimać ani + wzejmywać niema, zastępuje je brać, jak

i durativum (trwałe): biorę - wezmę - zabieram.

WZNAK, dziś tylko na wznak, na znak, "leżenie wznaczone" (na grzbiecie), Mączyński; "położysz je wznak", psalterz florjański (opak, puławski); ludowe wznaki. Prasłowiańskie; cerk. wżnak, itd.

WZNIEĆ, zawznąć, 'brzmieć', p. + zwnieć.

WZÓR, 'okaz, typ', 'deseń'; wzorek; wzorzysty; wzorowy, wzorować; "wzorki zbierać z kogo", już w 16. wieku, o 'ośmieszaniu lub nicowaniu osoby' (przeniesione od pań, wybierających wzorki u sąsiadek, aby je naśladować); znaczy: 'to, na co się wżiera', p. żrzyć i + zór; cerk. wzor, czes. wzor, 'model'. Drugie, zupełnie

odmienne, dziś nieznane wzór, w 16. i 17. wieku, wzoranie, 'oranina', od orać (p.): "z swoich dworskich wzorów... szlachta nie płaci poborów", Potoczki.

WZPOMNIEĆ, wspomniał; dziś wyłącznie używane, zamiast dawniejszego wspominać; wspomnień, częste od 14. do 17. wieku; wspomniesz; czes. wspomnouti; cerk. poměnati i poměnati (nie ⁺pomenati, jak u nas i u Czechów), rus. wspomianut'; skrócone (wedle wspomnieć) we wspomnąć, co jedyne ocalało, a czego inni Słowianie nie znają wcale; częstotliwe wspominać, wspominek (⁺wspominać nie istnieje). Przeciw etymologii piszemy dziś: wspomnieć.

WRAZ, w 15. i 16. wieku nieraz wzdraz, ze wsuniętem d; od 17. wieku zupełnie zapomniane; znaczy 'odraz, odbicie, kształt'; szczególnie we zwrocie: na wz(đ)raz, 'na kształt, na podobieństwo'; do czasownika wzrazić, 'odbić', od raz (p.); por. rus. wozrazat', 'odpowiadać', i obraz. R. 1500 mylnie: na zwraz; "wzraz albo wzór" r. 1540, na wzraz, 'ad exemplar'.

WZROK, wzrokowy, krótko-wzrocny, p. zerknąć.

WZDY, 'przecież', p. wszędy.

Arch. Emigracji
Biblioteka

Główna
UMK Toruń

1393367

Biblioteka Główna UMK

300021016323